

در باغستان سبزه
گرفت است او و ستون

جوت بودش چنانچه
پشتش از کوه بیاوردن

تند از کشتن بر جان
جوت است از جام کی که شاد
چنین گوید که شاد در قفا
نموده اند که شاد در قفا

شیرینی بگویم و می شکو
از لعل غلام و من که ساقی
برید از لعل آن کج که با
نموده اند که شاد در قفا

چو شیرین ساقی باشد غلام
شاد از شمشیر آن کج که با
نموده اند که شاد در قفا
نموده اند که شاد در قفا

نیز از دم باشد غلام
نموده اند که شاد در قفا
نموده اند که شاد در قفا
نموده اند که شاد در قفا

УЗБЕКИСТОН ССР ФАНЛАР АКАДЕМИЯСИ
Ҳ. С. СУЛАЙМОНОВ НОМИДАГИ
ҚЎЛЕЗМАЛАР ИНСТИТУТИ

ШАРҚ КЛАССИКЛАРИ МЕРОСИДАН

НИЗОМИЙ ШЕЪРИЯТИДАН

Шоислом Шомухамедов таржимаси

Узбекистон КИМ Марказий Комитетининг нашриёти

Тошкент — 1983

№

307.

Редколлегия: Абдурахмонов Ф. А., Аҳмадхўжаев Э. Т., Жабборов Ж. Ж., Қаюмов А. П., Пармузин Б. С., Шоғуломов И. Ш., Шомуҳамедов Ш. М.

Бу китобда улуғ гуманист, мутафаккир, озарбайжон халқининг асл фарзанди, устоз ҳамсанавис шоир Низомий Ганжавий ижодидан биринчи марта ҳозирги замон ўзбек тилига таржима қилинган асарлар ҳурматли китобхон мутолаасига тақдим этилмоқда.

Муҳаррир Жуманиёз ЖАББОРОВ

УЛУҒ ГУМАНИСТ

Абу Муҳаммад Илёс ибни Юсуф Низомий Ганжавий (1141—1209) форсий тилда ижод этган улуг озарбайжон шоиридир. Аммо унинг ижоди фақат озарбайжон халқининггина эмас, балки Урта ва Яқин Шарқ халқларининг мероси бўлиб қолди, башарият бадий фикр хазинасига салмоқли ҳисса бўлиб қўшилди.

Низомий умрининг деярли барча қисмини ўз она шаҳри — Ганжада ўтказди, у шоҳлар саройига боришдан кўра ўз юртида фақирона умр кечиришни афзал кўрди.

Низомийнинг ғазаллар, рубоийлар, қитъалар ва бошқа лирик шеърларидан намуналар ва беш дostonдан иборат «Хамса»си бизгача етиб келган. Унинг адабий меросида асосий бадий бойликни ташкил қилган ва шоир номига безаволлик келтирган «Хамса» ахлоқий-фалсафий дoston «Маҳзанул-асрор» («Сирлар хазинаси») романтик поэмалар «Хусрав ва Ширин», «Лайли ва Мажнун», «Ҳафт пайкар» («Етти ғўзал») ва шунингдек Низомий ўз ҳаётий жасоратининг якуни ҳисоб этган тарихий дostonи «Искандарнома» асарларидан иборат. Ушбу тўпламга улуг файласуф шоирнинг «Ҳафт пайкар» дostonидан парчалар киритилди. Бу асарни «Етти ғўзал» деб ҳам, «Етти сайёра» деб ҳам таржима қилиш мумкин. Унда шоир Сосонийлар шоҳи Баҳром Гур ҳақидаги ривоятларни асос қилиб олган бўлса-да, Баҳромнинг мамлакат идорасини золим ва худбин вазир қўлига топшириб қўйиб, панд егани ва охири уни фoш этиб, ўзи халқ ва мамлакат манфаатини ўйлайдиган адолатпарвар шоҳга айланиши, ғоясини илгари суради.

Низомий бошқа дostonларида бўлганидек «Ҳафт пайкар»да ҳам инсонни мадҳ этади, унинг салбий томонларини ошкора кўрсатади. Аммо бу ғояларини шоир янада ғоч панду-насиҳат йўли билан эмас, ажойиб либосларга ўраб, бадий воситалар билан ифода этади, ибратли ҳикоят ва тамсилотлар келтиради, эсда қоладиган мажбуз ташбиҳлар яратади.

Бу жиҳатдан айниқса «Маҳзанул асрор» асари алоҳида ажралиб туради. Унда шоир ўзининг қўлига ахлоқий ва сиёсий қарашларини, ўз эстетик идеалини ибратли ва латиф ҳикоятларида ифода этади.

Низомий «Хамса» асарларида қўлдан келган қабил кишини. Унга улуг ҳинд шоири Амир Хусрав Дехлавий

жавоб ёзгач, у яна ҳам машҳур бўлиб кетди. Шундан сунг «Хамса»га назиралар ёзиш, унга эргашиб шу мавзуда дostonлар яратиш анъанага айланди. Эндиликда бутун Шарқ мамлакатларида ёзилган «Хамса»ларнинг саногини аниқлаш қийин. Олимларга маълум бўлганларигина форс тилида 42 та, узбек тилида 2 та, турк тилида 2 та. Бундан ташқари озарбайжон, туркман, курд ва бошқа тилларда ҳам мавжуд.

Булар орасида бадий жиҳатдан юксак ва оригиналликка эришилганлари Амир Хусрав Дехлавий, Алишер Навоий «Хамса»лари, Абдурахмон Жомий «Ҳафт авранг»ига кирган дostonлардир.

Низомий лирикаси бизгача тўлиқ етиб келмаган. Аммо ундан қолган озгина ғазаллар, қитъа ва рубойлар ҳам улуг дostonнависнинг кичик шаклдаги лирик шеъриятда ҳам катта маҳорат эгаси бўлганлигидан далолат беради. Унинг лирик шеърлари ҳам оддий инсонга, унинг руҳий кечинмаларига, инсон дилининг ишқий саргузаштларига багишланган.

Низомии асарларида форс-тожик классиклари ижодида ривож топиб келаётган гуманизм ғояси янада конкретлашгани, яна юқорироқ босқичга кўтарилганлигини кўрамиз, унинг асарларига сулмас тароват, жўшқин ва абадий ҳаёт бахш этиб турган қудрат ҳам мана шунда.

Шоислом Шомуҳамедов,

филология фанлари доктори,
Фирдавсий мукофоти лауреати.

Қ А С И Д А Л А Р Д А Н

Қўнғироқ жунбишга келмиш, кўзгалибдир корвон,
Кўчни боғла мулки тандан энди жон қасри томон.

Нола бирла йўлга тушгил сорбондир раҳнамо,
Корвоннинг ҳалқасинда қўнғироқ мунис ҳамон.

Ҳалқа ичра кирганинг чоқ, чорасиздир қўл-оёқ,
Қўнғироқдек нола бирлан йўлга тушгил беомон.

Қўнғлида бор изтироби, нола айлар қўнғироқ,
Ўртада бор қисқа қўллик, ҳалқа ҳам айлар фиғон.

Қўнғироқ, маъзур тутинг, дер, эзди дилни дарди дил,
Ҳалқа ундан ҳам хароб, бедилни айлар имтиҳон.

Давлат изланг мазҳаб ичра, молу дунёдан эмас,
Бермагай Юсуф бўйин гул, кўйлак ўлмас арғувон.

Қасб этиб ҳикмат йўлидин борки, ҳикмат чашмаси,
Айби борнинг айбидин ҳам ҳикмат ол, бул комрон.

Гар қайиқ ичра ўтирдинг, тунми, кундуз тикка тур,
Тикка бўлса елкани, ҳайдар ани олға бўрон.

Одам ичин билмагайсан, девми ул ёким малак,
Ўртанинг бул суврати, бул кунки, бор ундан нишон.

Ҳиндуларку қораликда бир насабдурлар ва ле,
Ҳинду бор, ўғри-ю олчок, ҳиндулар бор посбон.

Иўқ безакдан ғойда асло, тухфа қил, зар тухфа қил,
То тамом умрингда зардек кекса бўл ҳам навқирон.

Дема куп султонун султон, бандароқдир сендан ул,
Банда бўлғил унгаким, ул соҳиби султоннишон.

Эркаларкан соҳибинг, сен унга майли банди бўл,
Бандаларни эт навозиш қайда гар сен ҳукмрон.

Кимки, қўл остингдадир, адл айла анга оқибат,
Офтоб топгунг лаҳадда, ҳам қиёмат соябон.

Этма золимлик кишига, адл ила ром эт уни,
Яхшилик қўлданки келмас, зулм ҳам қилма чунон.

Кимки, золимдир қиёмат душмани бўлғай диёр,
Кимки, жоҳилдир унинг жойи чуқур бе норвон.

Ўзга нонин тортиб олма, ичма ўзгалар сувин,
Оқил одам бир ғаришта, золим эрса беимон.

Солди не ишлар отанг Одам бошига битта дон,
Ҳар қадам тупроғи бўлма топгунингча бурда нон.

Ичма ўзгалар сувин ҳаттоки шарбат бўлса ҳам,
Олма ўзга нонини гар барчаси тасбеҳга дон.

Шери ҳиммат бўл ҳамиша қўл кучинг бирла яша,
Овга чиқсанг, бўлишар чул ваҳшилари меҳмон.

Ўз заифлигингни кўргил, қудратингдан урма лоф,
Эй амир, сен бандасенку, эй табиб, сен нотагон.

Кўзларингдан чикса ёш, асло бекитма сен ани,
Илга тизмак лозим асли кўз ҳам этса дурфишон.

Пардасин очиб, қараб кўргил заминда не ўюн?
Не замон арбоблари уйқуда ётмиш куп замон.

То бу тупроқ узра сувсизликка кўрсатдим чидам,
Кўз суви бирла ювиндим, шарбатим — оби забон.

Тошдан ажраб чиқмагунча равнақин топмас кумуш,
Лаъл ҳам ўз қийматин топмас макони бўлса кон.

Кирдинг ўттизга, Низомий, энди тинчроқ жой топ,
Мен насиҳат қилдим энди, хоҳи хўп де, хоҳи тон.

* * *

Бу гулшанда қариликдин эгилмишдир камарим,
Бақо шоҳи атосидин недур топган самарим.

Дарахтимдин на соя бор, на мева бор биравга,
Хаводислар бўронидан тўкилди баргу барим.

Фалак қаддин эгиб менга лаҳад кавлашга машғул.
Сақол-сочимда оқ кофур берар шундан хабарим.

Даҳанда икки тизим эрди оппоқ тишларим дур,
Фалак зулми била бир-бир тўкилмиш бу гуҳарим.

Тўкилди гавҳарим юлдузсимон умрим кўкидин,
Қизоргач машриқи умрим, чиқиб юлдуз саҳарим.

Умр охирга етди энди мен бойўғли мисол,
Харобазорга йўл олдим, тузатиб болу парим.

Эгилди қоматим, бош ерга мойил бўлди бул он,
Мени ерга эгар бул чоқда ор-номус самарим.

Эгилмиш қадду қоматим, этакка тегмасин деб кон,
Кузимдан тиркиратиб хун юборган чоқ жигарим.

Тушиб бошимга оппоқ қор, босар огирлиги бирлан,
Вужудим томи тушмасму босиб, шундан хатарим.

Агар қор булса чуққимда, эриб сув ҳам келар ундан,
Кузимдин сув чакиллайди, ёш тўкишга чеварим.

Заифлигим шу қадар, соядек жим сургаламан,
Кишилар топа олмаслар изимдан ҳам асарим.

Мени ҳеч ким этолмас ёд заифлигим туфайли,
Бирар кимнинг дилига ҳам менинг тушмас гузарим.

Заифлик қоматимни айламиш дуто гўёким,
Ажал тийрин ваҳимаси бирлан бўлмиш сипарим.

Фарогат авжи томон мен нечук парвоз этайин,
Заифлик жарлигидин ким синиқдир болу парим.

Жаҳон бустонида ҳарён умидим тарқалиб кетди,
Бўрону дўл уриб шоҳидин ажралди шажарим.

Бушалгач мевадан шох қадди тикланган эди, аммо
Менинг қаддим эгилмиш сочилиб битгач самарим.

Эгилди бошим аввал бор, елкамда на қилай,
Ажал шамширидандир барча қўрқув ҳам ҳазарим.

Заиф кўзлар илиқ ёши билан юзларни ювгайлар,
Сафарга кетди дўстларнинг купи, яқин сафарим.

Заифликдан муқим уй ичра қолдим, ҳеч қаён чиқмай,
Уйим остонасидан ҳатламак мушкул, жигарим,

Агар ою-қуёш нур сочса ҳам вароқ бети узра
Баёз хатин уқий олмас, қаронгудир назарим.

Умр ўтди гуноҳим кун ба кун ортиб борар ҳаргиз,
Юрармен элда бошим ҳам, эгик қомат ва сарим.

Танам ҳеч ларзадан тинмас, қўлим ҳам титрамакдин ҳеч,
Нечук шодлик майи бўлсин қадаҳларда ичарим.

Ҳаловат топмадим охир ҳаётдан кўп чекиб ғам,
Бўлар оғзимда заққум луқма нон ёки шакарим.

Бу гулшан обу ҳавосига ҳам энди йўқ ишим,
Агар Исо нафасидек эса ҳам, у зарарим.

Қўлимдан кетди ёшлик рангу бўйи ила бул кун,
Ўгирлаб кетди бу нақдинани кўк ишвагарим.

Ҳунар изламагил мендан бу кун топгунг фақат айб,
Айбдан баттар эрур бул куни бори ҳунарим.

ҒАЗАЛЛАР

Мен ошиқмен ғузал юзга, юзи ойга солур ғавго,
Не юздир? Юзлари дилбар. Не дилбар? Дилбари зебо.

Агарда кўрмасам юзин булур икки кўзим чашма,
Не чашма? Чашмаи дур ул. Не дурдир? Марварид
аъло.

Хиром этса агар боғда, булур ҳар ёнда минг ғул-ғул,
Не ғулғул? Ғулғули булбул. Не булбул? Булбули шайдо.

Хаёлим бор дилимда, гам ила ҳамдам хаёлдир ул.
Не ҳамдам? Ҳамдами маҳрам. Не маҳрам? Маҳрами
жоно.

Нигоримда ғузаллик кўп, яна зулфида хушбўйлик.
Не хушбўй? Хушбўйи анбар. Не анбар? Анбари соро.

Ҳизомий, дилбар ишқинда керакдир сенга бир шарбат.
Не шарбат? Шарбати қотил. Не қотил? Қотили бурро.

* * *

Хароб ҳолим этайму сенга ошкор?
Қаро кўзга насиҳат айла, дилдор.

Нечун ошуфтасен, деб этма таъна,
Ўзинг кўр ой юзинг кўзгуда такрор.

Мен оҳим йўлини сендин аюрдим,
Фирок йўлини ҳам тарк айла зиихор.

Агар тутсам паноҳ сени, дема айб,
Этурмен бошқани пушти паноҳ, ёр.

Бу нолон дилни этдинг сен Юсуфдек
Занаҳ чоҳида зиндону гирифтор.

Қурир нофа каби қоним танамда,
Гажак сочинг таратгач мушки тотор.

Хижолатда тилим лолу мажолсиз,
Қалам бирла битай узримни бисёр.

Низомий бўлди банданг, шафқат айла,
Вафо кўрсат, жафо қилма, вафодор.

* * *

Маломат қилма ошиқларни асло,
Маломат қилмагай, ким бўлса доно.

Унинг ишқдин бўлак ҳеч кори йўқдир,
Агар бўлса ҳам ул савдо ва сафро.

Этак ҳўл бўлгач ишқ они ясатмас,
Нишони ишқ узоқдин кўзга пайдо.

Муқаллид жой ололмас бу заминдан,
Мақомига эга ошиқи шайдо.

Лутф жомидин ичгил неча қултум,
Чапак чал, биз ила маъшуқи барно.

Аё ошиқ ўзингдин четга чиққил,
Муҳаббат ичра дарди сар муҳайё.

Бу йўлда номуродлик манзили куп,
Бу йўлда заҳми дил доим ҳувайдо.

Қўлингдин келганича порсо бўл,
Низомий, порсолик дилга рўшно.

* * *

Мени шундай дединг, шундай кун, эй дил,
Жигар пурдарду дил лим-лим хун, эй дил.

Жудо қил мендин ошиқлик ҳадисин,
Ўзинг Лайло, мени бил Мажнун, эй дил.

Туну кун айлабон фарёду фарёд,
Сенинг дастингдан ўлдим учқун, эй дил.

Қилурмишсан сен ишқ ахлин навозиш,
Агар мен учрасам қил берун, эй дил.

Демишсан: «гар йиқилсанг қўл тутармен»,
Йиқилганлар аро мен маҳзун, эй дил.

Низомий сенга шеърин айтди махфий,
Сени олмасми қўлга афсун, эй дил.

Эй дийда, сендан бизга назар йўқ,
Эй ақл, сендан бошда самар йўқ.

Ушал санам деб, девона бўлдик,
Аммо нетайлик, сенда хабар йўқ,

Куз ва ақлдан несўз дегаймиз,
Бул кетди қўлдан, ундан асар йўқ.

Не йўлки, бўлса, қўлдан берибмиз,
Жон бериш қолди, роҳи дигар йўқ.

Бунга ҳам рози бўлмаса агар,
Чўзмасмиз энди, агар-магар йўқ.

Чунки қиёмат куни ҳисобда,
Бу нақддан ўзга нақдина зар йўқ.

Йўқлиққа кетмак бўлса мусаллам,
Бу мулк эгаси, ҳуру башар йўқ.

Жондин дилингни узгил, Низомий,
Бу сукут жойи, фойда-зарар йўқ.

* * *

Гар бир назаринг бу хаста дил танига тушди,
Лутфинг-ла лабинг ширини сўзчанига тушди.

Зулфинг гажагин пойида дил урди тапо-тап,
Гўё ўралиб ҳалқаси кишанига тушди.

Ҳасрат ила бу йўлда ёқам чоку чок этдим,
То кўз яна ул кўйлаги гулшанига тушди.

Ғам бирла алам кунжида додим етажакму,
Е қиссаларим яхши-ёмон фанига тушди.

Бир дам ечибон ташла ниқобингни юзингдан,
Дей: «оташи хун гул била суманига тушди.

Чехранг таратиб ҳар тарафа нуру зиёинг,
Тушди Низомийга-ю суханига тушди.

* * *

Сабо ёр бўйини келтирса манга,
Дегил, Исонафас жон берди танга.

Яқубнинг дийдаси очилганидек,
Кўзин суртгач юсуфий пираҳанга.

Гулу райҳонлари бўлди муаттар,
Унинг зулфи бўйи етгач чаманга.

Ғаҳи ғунча чапонин чок этарди.
Ғаҳи ошуб етарди ёсуманга.

Муанбар зулфидин жонимга роҳат,
Саҳар чоғ етса гар мушки хўтанга.

Ўлик юз йилда чин дўстга етушса,
Ажабмаским, магар кирса суханга.

Низомий айласа шукри висолин,
Илиқ сўз тарқалур дунё — чаманга.

* * *

Шод яша, бу замон ғамга арзимас,
Қисилмагил, купу камга арзимас.

Арпа дойича ҳам турмайди ўзи,
Ситами кўз ёшу намга арзимас.

Кундуз дилжуши-ю рушинолиги,
Субҳидам салкин шабнамга арзимас.

Дедингки, бу кам-кам тузалиб қолар,
Бу сўз тўғримас, бир дамга арзимас.

* * *

Нигорим ишқида ҳар дамда қийноқда куяр жоним,
Бирар осуда дам йўқ, оташ ичра қолди ҳар оним.

Ғаминг пойимга ўт ташлар, туташгай бошга ул охир,
Қўлим олмас киши бир дам, куяр то пою поёним.

Мени бўҳтон этар мардум, ки сенсиз зинда эрмишман,
Ғуломидурман ул тилни, деса: «куймас бу бўҳтоним».

Нечун майл этмадинг менга, десам, куймаклигимдин шод
Экансан, нозанин, гоз этма, ёрим, ўртаб имоним.

Менинг ўтдек дилим коптак каби чавгонига тушди,
Ажабким, куймади чавгон бу оташ тушгани оним.

* * *

Соқие, май бер, бекор ўлтирмагил, келмиш баҳор,
Бахт ҳам бекорчиликдан ишга бермиш ихтиёр.

Мен вафо тухмини эккан эрдим ишқим боғида,
Ул ниҳол ҳам усмиш, унмиш мевалар бермиш катор.

Дил чулин бағрим хуни бирлан суғориб, яшнатиб
Қуйган эрдим, бул куни овлиққа келмиш шахриёр.

Хотиру кунглим баробар изтиробда эрдилар,
Хотиримға келди осойишлигу дилга қарор.

Қайда бундан ортиқ иқболу саодат бул йўсун?
Келди ёрим, эй дилим, хизматда бул, келмиш нигор.

Эй Низомий, жон ила шукрона қилмоқ шарт эрур,
Ғарқ улиш ваҳми агар булса кема, тайёр канор.

* * *

Қайдаки сен бор, қамар на даркор,
Кимгаки сен ёр, шакар на даркор.

Ул тунки, ойдек чиқиб келурсан,
Дерларки; бул кеч саҳар на даркор.

Хуснинг умиди дилимда ёрқин,
Шул дурдан узга гуҳар на даркор.

Қачондир охир эшигим очгил,
Йўқса ҳама дардисар на даркор.

Ваъда берасен, нечун вафо йўқ,
Менинг ғамим шул, дигар на даркор.

Қулликдан эрур Низомий лофи,
Зулфингдан узга камар на даркор.

* * *

Гул майга қараб чунон кулибдир,
Ҳатто илик-устихон кулибдир.

Бул қаҳқаҳа боғни яшнатибди,
Лола танасида жон кулибдир.

Еш туккан экан саҳар булути,
Ул ғирядан арғувон кулибдир.

* * *

Дилимда қолмади тинчлик ва ором,
Талаб кетди ўшал маъшуқи Баҳром.

Етур пайғом ёримга, сабо, тез,
Етиб анга дегилким, эй Дилором,

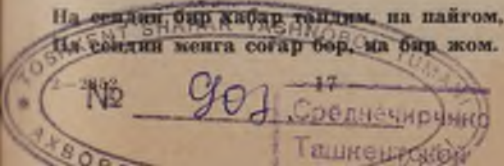
Қачон мендин узоқ кетдинг чунонам,
На хуш қолди, на қолди ақлу ором.

Ичибсанму ғамимнинг шарбатин сен,
Аё ар-ар қаду ҳам сийминандом.

Югурдим ҳар тараф мен мисли Мажнун,
Ғилимда Лайли номи субҳдин шом.

Югурдим эрта-кеч манзил-баманзил,
Талаб айлаб сени, эй чехра гулфом.

На сенидан бир хабар тиндим, на пайғом,
На сенидан менга соғар бор, на бир жом.

Гажак зулфингга тушдим мисли ов мен,
Қулу пойимга зулфинг ташламиш дом.

Ғазал айтмоқни қўй эмди, Низомий,
Кириб хилватга чук туш зору ноком.

* * *

Дариғо дил, дариғо дил, ки дилдор топмадим ҳаргиз,
Ғамим англар, ғамим англар, ки ғамхор топмадим ҳаргиз

Бу мискин дил вафодорлик учун бўлмиш ҳижил доим,
Вафодорлик қилиб, ҳеч бир вафодор топмадим ҳаргиз.

Дилимга суҳбати ором суҳбутдош қаён топқум,
Агар билсанг, хабар етказ, бирар бор топмадим ҳаргиз.

Ҳаётим харж этиб ошнонамолар кўйиға ҳар дам,
Кетурми умр беҳуда, харидор топмадим ҳаргиз.

Агар дўстлар аро соҳибдили бўлса бу оламда,
Қидирмишман нечукким мен бирар ёр топмадим ҳаргиз.

Бу саҳродан кими гул терса, ул хандон бўлур албат,
Харобмен хор тердим-ку гулинор топмадим ҳаргиз.

Низомий, сўз дурин сочиб, фақат Ширвон сари юргил,
Шаҳаншоҳдан булак одил харидор топмадим ҳаргиз.

* * *

Дилимда ғусса-гам бисёру бисёр.
Харобот шавқи-ю хуммору хуммор.

Бебахтларнинг йўлини тутдим, йўли шул,
Риёкорлар дами даркор-даркор.

Не қилсун менда тасбих, эй яқинлар,
Бу хирқам остида зуннору зуннор.

Салибу қўнғироқдин фахр этдим,
Намоз тасбихга дилда ору юз ор.

Нечун пофам кесар ул мухтасибким,
Не бўлгай гар дилим майхору майхор.

Кирай даъво ила майхона ичра,
Бозорда жарчилар қатору қатор.

Менинг киссамда ҳеч нақдина йўқдир,
Не қўрқув ўғридин, не зору безор.

Муҳаббат зулмида, минг-минг шукрим,
Танамда бошу бошга сиртмоғу дор.

Бу ишлар ичра айб этма, Низомий,
Қаландарвор йўлим бору йўлим бор.

* * *

Сен билан бул қул нечун хушдил эмас?
Ул фалак гавгосидин ғофил эмас.

Сен билан жон таҳлика, сенсиз жафо,
Оқибат иш ўнг эмас, бедил эмас.

Умрим ўтди ҳаққини сендан талаб —
Айласам, солгил қулоқ, ботил эмас.

Сенсизин кетди қўлимдан ҳосилим,
Сенсиз, эй жонон, мурод ҳосил эмас.

Сенку нақд, ёнингда йўлдан ургучи,
Менга бундай жой ҳечам манзил эмас.

Бул Низомий, кўрса ҳам жабру жафо,
Кўнгил асло ўзгага мойил эмас.

* * *

Ишларимми бу чигал, зулфингми, рўзгорим менинг?
Нуқтаму, оғзингми у ёки дили торим менинг?

Тун қарому ё дилинг, холингми, аҳволим менинг?
Шаҳд ширинму, лабинг ёки шакарборим менинг?

Ярқироқ Парвинми, дурми, тишларингми, эй санам?
Қоматингми туғрироқ, ар-арми, гуфторим менинг?

Нур берар ойму, қуёшму ё юзинг ёки сўзим,
Толиимми беқарор, ҳулқингми ё корим менинг?

Қингир у вадангми ё қаддимми ё раъйинг сенинг?
Сўзларингми беасос, бод, хомхаёл зорим менинг?

Менда йўқдир сабр жиндек, сенда паймону вафо,
Беадад хуснингми ёки қайғу бедорим менинг?

Кузларинг хунрезроқму ё фалак ё шоҳ тиги,
Тезроқ ғамзанми ё шамширми, бозорим менинг?

Дилни овларми висолинг ё менинг шеърӣ сўзим,
Дилни ўртар айрилиқми, ёким оҳ-зорим менинг?

* * *

Келди баҳор ишқ фасли бу, маъшуқи гулрухсор қани?
Ишқ аҳлига тўлди бу бог, охир дегил, дилдор қани?

Хирман улиб дебойи чин, зебо бўлиб саҳро чунин,
Даъвогар айтчи ростин, зулфи муанбар ёр қани?

Ҳар дамда шайдо булбули, етди қулоққа гулгули,
Кимга насиб олам гули беаҳмату бе хор, қани?

Булбул ҳамон айлар фиғон, ҳар ноласи сўзлар равон,
Раст айтайин, кездим жаҳон, бир дўсти маънодор қани?

Ҳеч топмадим дўстдан асар, ўтган йилу йиллар дигар,
Бу йил яна ташла назар, чин дўст қани, чин ёр қани?

Кўп бошни чарх пастга йиқиб? Кўп дўстлар қўлдан
чиқиб,
Ҳам ваҳмалар дилни сиқиб, ҳушёр дилозор қани?

Эртаң, Низомий, очма лаб, кирсанг агар боғи тараб,
Ким кўрса гар, десун «ажаб, булбули хушгуфтор қани?»

* * *

Бул давлати сармастим ҳушёр бўлур бир кун,
Уйқудаги бул бахтим бедор бўлур бир кун.

Тун кечалар уйқуси кетмайди бекор охир,
Сабр айласам ул уйқу даркор бўлур бир кун.

Ёлиқ эшик очилгай ҳам тун кеча тонг бўлгай,
Дилбар шу зайл қолмас, дилдор бўлур бир кун.

Оҳиста бул, ул душман ҳам дўст бўлур бизга,
Осударак, эй душман, ул ёр бўлур бир кун.

Ғам бирла алам мендан кўргач севинар ёвлар,
Кўзларда азиз бул он, ҳам хор бўлур бир кун.

Кофир бўлибон қолдим дастидану шул қўллар
Ўрган сочи белимга зуннор бўлур бир кун.

Оҳ, аҳди Низомийни синдирди ўшал жонон,
Мен қўрқамен аҳдидан безор бўлур бир кун.

* * *

Юз Юсуфи Канъондир, йўлларида қурбондир,
Йўлларида қурбондир, юз Юсуфи Канъондир.

Лабларинг дурафшондир, ёқуту зиё сочган,
Ёқуту зиё сочган, лабларинг дурафшондир.

Якка ўзи султондир хусн эли диёринда,
Хусн эли диёринда якка ўзи султондир.

Сирли боқиши жондир, ошуби жаҳондир ул,
Ошуби жаҳондир ул, сирли боқиши жондир.

Тан ва жонда пинҳондир ғамзаси Низомийга,
Ғамзаси Низомийга тан ва жонда пинҳондир.

Қ И Т Ъ А Л А Р

Кетдинг, топди шикаст маҳфилимиз,
Хам маҳфилимиз, ҳам дилимиз.

* * *

Душманим мендан зур, дилимда алам,
Бедаво касаллик давоси чидам.

* * *

Нопок киши ҳикмат сўзин қайтарса,
Яхши маъносини йўқотмас ҳикмат.

Покизаруй киши жим утирса ҳам,
Ғузал табиати барчага ибрат.

* * *

Ул тоза гулга мен этиб насиҳат
Дедим ҳамнишининг бўлмасин хас-хор.

Аммо биз хокийлар яхши биламиз.
Унинг этагига қўнмайди ғубор.

* * *

Бир кун бир ёш йигит гўрига етдим,
Гўрдан чиқар эди юз нола, фарёд.

«Нечун нолийсан, эй навқирон?» дедим,
Деди: «Кексаликка етолмадим, дод!»

* * *

Ҳамдамим менга деди: «Бир кун суҳан асносида,
Сенга маълумдир фалак асрорию кори жаҳон.

Ҳам фазилат мулкида якто ҳукумдору амир,
Ҳам суҳан иқлим аро сенсан ягона қаҳрамон.

Умр ўтказма тажарруд кунжида танҳо ўзинг,
Ўзгалар оила аҳли бирладир тинчу амон».

Мен дедим: «Эй фикри шаъми жонимизга нурбахш,
Эй ақл бирла гуҳар зотинг одамзодга ҳаён,

Менга амр этганларинг аслида бори яхшилик,
Чунки яхшидан ёмонлик келганин билмас замон.

Лекин ишқ куйида озод эрса кимки сарвдек,
Токи имкон бор экан бўлғай сарафроз, шодмон.

* * *

Ҳайфдир гунча мисоли жониға солса тугун,
Гул каби бир неча кун боғ ичра биз ҳам меҳмон.

Гар аёл васлин қидирган кимса онинг васлидан,
Роҳату кайфу сафо, ишрат дегайдир ҳар қачон.

Лекин ундан яшнамас суҳбат чироғи ҳеч маҳал,
Мен гапирсам боғдан, тоғдан келодир ул ҳамон.

* * *

Ақл кўзи била курдим жуда кўп,
Гапирмаслик экан одам жамоли,

Им баҳси ила дарсга берилмоқ,
Билан доим ошар инсон камоли.

Замони шеъру сагранж ҳам ҳикоят
Булар бирлан етар хотир малоли.

Р У Б О И Й Л А Р

Эй уз қоматидан бўлган сарафроз,
Кузларинг пистирма қурган тийрандоз.
Зулфинг ҳалқасидан дили қон бўлиб,
Белин боғламади бу кўнгил жонбоз.

Ҳолимизни нисанд этгайсан, жоно,
Хусну жамолингга кўзим нораво.
Кайқубод, Хусровлар етмаган васлинг,
Бу шўрида ҳавас этса не савдо?

Хуррамлик асоси тортиб қолди нам,
Айшу ишрат тушди кишанга маҳкам.
Нечук шод бўлайин? Шодлик бўлмаса,
Нечун ғам чекмайин, қонимда-ку ғам.

Инъомингдан асар кутдим, бўлмади,
Дуогўйга назар тутдим, бўлмади,
Ранжу меҳнатингга шерикман, аён,
Роҳатингдан хабар кутдим, бўлмади.

Умримиз-ку шому хуфтон ораси,
Яхшилик қилади одам сараси.
Бу дунё ҳеч кимга қолмас абадий,
Дўст дилини овла, гапнинг хулласи.

Йўл босдик, иш қилдик, барчаси ўтди.
Замонсозлик қилдик, боқмайин кетди.
Фиғон чекдик, аммо қани товушимиз,
Умри нақдинамиз зум ўтмай битди.

Эй кўз кўрмадингни жонон кетганин,
Ийгимизни кўриб, хандон кетганин.
Бир бирин суяшди жону дилимиз,
Ул эса боқмаин шодои кетганин.

Ишқ ниҳолин дилга экдим ғамингдан,
Не-не аламларни чекдим ғамингдан.
Не сўйлай, ғамингда тўйдим жонимдан,
Яхшиси демаин лом-мим ғамингдан.

Эй паризод, тишинг, эъжози фалак,
Замона адолат кўрсатиб андак,
Дарёга писанда этиб десаки:
«Мана, дурни шундоқ ясамоқ керак!»

Ер кўида кўнгил чаққон чопадир,
Бевафо ёрни деб, ҳарён чопадир.
Эс-хушдан айрилган девона кўнгил,
Девона на билсун қаён чопадир.

Қачонки ёр қўлга қизил гул олур,
Гўё майга тулар ул жоми биллур.
Гул юзи гул билан кирса пардага.
Барча гўзалликлар жамул жам бўлур.

Бу висол кечаси бир пасдек ўтар,
Хуррам нафас ол, бир нафасдек ўтар.
Шодлик лочини бўл, фано калхати,
Бақо қуши эмас, магасдек ўтар.

Дилни фақирликка фидо қилайлик.
Фано заҳматига вафо қилайлик.
Гўшанишинликни адо қилайлик.
Кўнгилни нишони бано қилайлик.

Кабоб ёлмайман, тўйганман ўзим,
Дўстсиз қултум сувга қаролмас кўзим.
Шоҳона мажлисда мастлик-йўқсуллик.
Мен йўқсул, шаробга йўқ тажовузим.

Кайф қилишар кимга шароб етишса,
Дард ошхонасидан кабоб етишса.
Улар мажлисини ҳавас қиламан,
Шоядки менга ҳам гулоб етишса.

Менга ёвгон карам, шул ҳам етади,
Ғамим емас санам, шул ҳам етади.
Улсам дилим тирнар фақат бир нарсa.
Санам тутмас мотам, шул ҳам етади.

Адолат фарзанди зафардир, зафар,
Зулмнинг меваси зарардир зарар.
Сахийлик айбингни ёпади осон.
Аммо бахт асоси ҳунардир ҳунар.

Сарв қад кетидан югурма чандон,
Халқинг таънасига буласан нишоя.
Дея бефойда панд берма, донишманд,
Ихтиёрсиз тортар ул қоши камон.

Балки саркашликни куриб бошоқда,
Бошини уздилар унинг ўроқда,
Тегирмонга солиб этдилар кукун,
Аввал пустин шилиб, уриб таёқда.

Фигон чексам дўст ҳам чекади фигон,
Сабр қилсам агар, кўзлар нигорон.
Фақат бир нарсадан дилда ваҳима,
Рақибим додига етмасин жонон.

Не гаплар бор, қайтаришга чидамайди бет,
Дашном, ёлғон, игво, тухмат сўздан узоқ кет,
Душман сўзи дея дўстдан кечмоқлик абас,
Не десалар десунлар, дўст бирла умр эт.

Ишқинг маст қилганга бўлмагил бедод,
Вафо йулида у меҳринг этар ёд.
Ойнага боққил кетмасанг ҳушдан,
Ҳақ сенинг кунглингда дерман умрбод.

Ишқинг оташидан иситмам ошкор,
Дардингдан ҳалқумга келди жон, эй ёр.
Юзингга уғринчи боқсам, эй дилдор,
Қатл этмаса ажаб мени шул дийдор.

Ичимликлар ичра шароб аълороқ,
Майкада ичида май-ноб аълороқ.
Олам харобазор, обод жойи йўқ,
Харобада бўлсанг хароб аълороқ.

Вафо йулида тан ва жонинг бой бер,
Молу зару сийим, ҳонумонинг бой бер.
Умид жиҳозин йиғ икки жаҳондан,
Фориғ ўлтир, икки жаҳонинг бой бер.

Ғаминг юкин фалак ҳам улчолмайди,
Жабрингдан ҳеч кўнгил захр ичолмайди.
Шавқингдан ошиқлар шундай берар жон,
Ҳатто азроил ҳам ип ечолмайди.

Бу лабларда шакар ва сув аралаш,
Хуммор кузларида уйқу аралаш
Вой, тоза очилган гунафшага боқ,
Бош кутармиш оташ ва сув аралаш.

Туриб кел сен учун хужрам ясаддим,
Дастурхоним улфат учун тузатдим.
Шаробу кабобга шерик бул сен ҳам,
Уларни куз ёшу дилдан яратдим.

Сен унда қолдинг мен эсам бунда зор,
Хаёлингдан ўзга йўқдир ҳеч ғамхор.
Ер юзига чизиб сенинг суратинг,
Қарасам кузимдан хун оқар, нигор.

Менга даво сенинг масиҳо даминг,
Заҳмимга даводир сенинг малҳаминг.
Мен узринг, сен журмим айтамиз токай?
Сен қоним, мен эса ютамен ғаминг.

Қайдан қидирайин, сен мендан олис, мен на қилайин?
Дардинг кимга айтай, ким борки холис, мен на қилайин?
Яхши биламенки бундан буёқ сени кура олмаймен,
Дилу жигар куйса чиқармайин ис, мен на қилайин?

Кук гумбаз тагида билмайин тиним,
Паргордек айландим саргашта муқим,
Бисёр қидирдим топа олмадим,
Бир мувофиқ дўстки булардим таслим.

Шодмизки, бир дамни олмадик беғам,
Бисёр қон ютдикку дам урмадик, дам.
Оҳ шуъласи чиқмай очилмади лаб,
Қатра томмай киприк бўлмади-да нам.

Бизларки, жойнамоз бирла ёпдик хум,
Майхона хокидан қилдик таяммум.
Зора ёрни топсак шу бутхонадан,
Уни биз черковда айлагандик гум.

Вақти етди, узлатдан чиқариб ўзни,
Яхши-ю ёмондан юмойлик кўзни.
Аввал ўз ишимиз поёнин билиб,
Кейин бошқалардан сурайлик сўзни.

Бир кун Яман шохин гури устига борсам,
Қўл чўздию тутди кафан, кўрсатиб карам.
Ва деди: «Бу саховатим айб айламагил,
Бу дунёда бундан бонқа йўқ бирор нарсам!»

Ё раб, ноз уйқудан уни бедор айла,
Ҳусни жомидан маст, энди ҳушёр айла.
Ё мени беҳабар айла ўз ҳолимдан,
Ё уни ҳолимдан сен хабардор айла.

Бунда ҳар ким тўплар мол, зар этакка,
Жонни кафтга олу сол зар этакка.
Ишқ баҳри тўфонли ва бениҳоят,
Қингир қайиқ қачон етар этакка.

Бўлдику рўзгорим сиёҳ ғамингдан,
Тик қаддим камондек дутоҳ ғамингдан.
Фироқинг шунчалар айлади шитоб,
Бошим ҳам бебошеб, кўлоҳ ғамингдан.

Эй бод, сўзим ниҳон, атайлаб айтгил,
Юз тил ила аста очиб лаб айтгил.
Қўққисдан гапирма, малол тушмасин,
Кезини келтириб, авайлаб айтгил.

Дарвиш хасталикда чекар сарин оҳ,
На давлати қолди ва на жаҳон шоҳ.
Йўқлик сафарига дарвешлик яхши,
На шоҳлик ташвиши, на тожу кўлоҳ.

Кеча тун етишди орому ишрат,
Енимда тоза гул бир моҳи талъат.
Зулфи гарданини олган камандга,
Гарданида сочи эшилган қат-қат.

Кошки халқ кўрсайди ўшал санамни,
Билармиди менга тушган аламни.
Ошиқ йиғисидан кулишни қўйса,
Топмасмидик бирор бедил, беғамни.

Еру дўстдан холи бў бечора дил,
Ким бе ёру бекас ишлари мушқил.
Бир икки нафасга берилмиш ҳаёт,
Дил бўлса, дилдорсиз кун утказмагил.

Жаҳондан топмайин мувофиқ дилдор,
Беҳуда кезамен ишларим душвор.
Жигарим қони-ю кўз ёшим билан
Дил ҳолин ёзамен деворма девор.

Гар оҳ урсам қайга етар фарёдим,
Сабр қилсам тугар умри ободим.
Бировнинг савдосин бировга бермас,
Ҳар нафас сендадир, ёр, фикру ёдим.

Най дерки: «Оёғим лойда эрди бас,
Менга ўроқ солди ҳаво-ю ҳавас.
Оғир жафо кечдим кимнинг қўлидан,
Маъзур тутай дилдан нолисам нафас.

Кўнгил берсам сендан қилай шикоят,
Биласенми нечун арз бе ниҳоят?
Парда йиртилмаса сенинг ҳақингда,
Бениҳоят қоиладим ҳикоят.

چو آمد از سپید ملک
 بهرام افشاند کوه
 در کوه کی از اسپد به
 شنه افشاند به سپید ملک
 یان بر سر اسفند در
 در کوه کی از اسپد به
 شنه افشاند به سپید ملک

قمر مژگی سپید افشان
 یان بر سر اسفند در
 در کوه کی از اسپد به
 شنه افشاند به سپید ملک
 یان بر سر اسفند در
 در کوه کی از اسپد به
 شنه افشاند به سپید ملک

بختی که چاه دست پستان
 در پردۀ پای چرخ شرم
 بر نه و شقی سپهر و سا
 دین و نوبت است در با

آن که نه و لیک جان
 آواز خجستان گوش
 ویران سرده ملک
 افتاده دمار و شوم

Эй дарвеш дил, шов-шув кутариб ҳаргиз,
Яхши-ю ёмондан ўгирасен юз.
Фойда йўқ сочларинг тушиб кетса ҳам,
Бошингда тугун бир соч бўлса ҳануз.

Ҳ И К М А Т Л А Р

Ўзга қули билан кавлама гавҳар,
Қул-оёғинг ишлат тириксан магар.

Шундай ишни қил, кутарсин ҳолат,
Келтирмасин у сенга хижолат.

Олдин билиб олиб, кейин сўзлагил,
Олтин топиб, сўнгра харжин кўзлагил.

Муҳаббатсиз киши мисоли музлик,
Юз жони бўлса ҳам ўликдир, ўлик.

Муҳаббатсиз бўлганда олам,
Қачон тирик бўларди одам.

Халк хизматига ярашга интил,
Хулқинг била бу жаҳонни соз қил.

Қаламга олиб бедодлиқни,
Халқ ичра ўрнат ободлиқни.

Сулҳ ила иш битиб турганда зинҳор,
Тепкидан бошлама, бу кимга даркор.

Ундай дардни доно қилмагай ҳеч ёд,
Ул агар айласа ғаним дилин шод.

Жуда кўп иш дўстликдан унмиш,
Дўст керакдир, унсин десанг иш.

Бошда айланса ҳам гар тегирмон тош,
Одам эмас тортса, дилбаридан бош.

Жоннинг душмани ҳам гар бўлса доно,
Ақлсиз дўстдан у юз карра аъло.

Қадам қўяр жойинг яхши синаб боқ,
Фақат шундан кейин ишга қўй оёқ.

Ўз ўзингга зўрлик қилиб шер монанд,
Сўнгра ўзинг бўл ўз хулқингга фарзанд.

Эгрилик келтирар бошга ғам-алам,
Тўғрилиқчи, барча ғамларга барҳам.

Қамич топди шакар тўғрилигидан,
Эгрилигидан гул бағрида тикан.

Боғла вафо аҳди камарин маҳкам,
Аҳдинг бузмасликка қадам қўй, шахдам.

Қинғир қилмишлардан ўғиринг юзни,
Тўғри йўлда мақсад кутади сизни.

Инсонга навозиш — эҳсон ва карам,
Озодни ҳам сенга этади маҳрам.

Ўзгалар айбига тетик назар сол,
Ўз айбинг кўргандек, ундан ибрат ол.

Агар сув топ-тоза, бўлса ҳам зулол,
Кўп ичилса ул ҳам меъдага малол.

Икки юрак қўшилган замон —
Тоғларни ҳам этишар талқон.

Одамга аралаш бўлсанг гар одам,
Одамлар ичрадир муътабар одам.

Кимки ўрганишни уят, ор демас,
Сувдан дур топади, тошдан лаъл олмас.

Ешликдир-ку асли дадилликка тож,
Гоҳида иш кекса ақлига муҳтож.

Доно ёш бўлса ҳам ишда серилож,
Гоҳи бўлур кекса сўзига муҳтож

То бордир соғлигу ёшлик билаги,
Рўёбга чиқади ҳар ким тилаги.

Нафсиягги жийрони бўларкан роминг,
Ихлос тангасига сўқилур номинг.

Нолойик сўз зоҳир этса нодон тил,
Унга сукунатни жавоб айлагил.

Тил сўзлаганда тил, кўз кўрганда нур,
Аввал узум пишар, сўнг шинни пишур.

Бадхулқ меҳрибондан яхшидир юз бор,
Ширин забон бўлса меҳрсиз агёр.

Чалиниб турса ҳам сўзингга қарсак,
Сўзламай ўлтирмоқ яхшидир, андак.

Эшитганинг ювиб ташла сув мисол,
Фақат кўрганингдан де, кўзгу мисол.

Сўзинг лутфи окса бамисоли об,
Ўшанда ҳам камроқ гапирмоқ савоб.

Кам гапиру тайла мисли дур,
Оз-оздан ҳам жаҳон лиқ тўлур.

Ҳар аёл хотинмас, ҳар бола фарзанд,
Ҳар гул мева бермас ё ҳар қамиш қанд.

Икки дилбар тутса, ул дил дил эмас,
Кимда икки дилдир ул оқил эмас.

Аёл не тўқиса, шуни кўради,
Эркак нима экса, шуни уради.

Ким олдинга боқар, хато қилмайди,
Ўлимдан сўнг дору шифо қилмайди.

Еққан ўтинг таратар тутун,
Пушаймонинг фойдасиз бу кун.

Ноумид бўлмагил қаро кунда ҳам,
Қут қатраси қаро булут ичра жам.

Чора эшигини беркитма асло,
Аччиқ бўлади-ку купинча даво.

Ноумидликдан ҳам умид урар бонг,
Қаро кечадан сўнг, отар ошпоқ тонг.

Яхши бил, қаро тун тушса ҳам бошга,
Охири етурсан порлоқ қуёшга.

Дунёда ечилур ҳар қандай тугун,
Лекин бирдан эмас, оҳиста, секин.

Ҳар кеча сунгида нури зиё бор,
Ҳар бардош сунгида завқи сафо бор.

Қудуқ қази ердан сув чиқса агар,
Қончиқар жойдан ур томирга наштар.

Сирингни айтмоқчи бўлсанг, хўп сара,
Сара дўстингга ҳам душмандек қара.

Ҳеч ким экканини ўзимга демас,
Ҳеч ким керагидан ортиқча емас.

Аждодлар боғу роғ экиб кетишди,
Мевасига янги авлод етишди.

Биз учун экилган экан неча боғ,
Экайлик бошқалар учун биз бу чоғ.

Экишу уришдан иборат жаҳон,
Барча бунда бири бирига деҳқон.

Кўзгатаркан қайси иш шармсорлик,
Бажо этганга ҳам келтирар хорлик.

Ҳунарни ҳам айбга санар ақли гўр,
Товус оёгинмас, қарға кўзин кур.

Хурмо дарахт баланд бўлмаса эрди.
Ҳар бола тошидан кўп завол эрди.

Осмону заминда не бўлса бари
Одамнинг фикридан эмас ташқари.

Сенга маълум қиличбозлик маҳоли,
Ғудаймаклик бўлур бошнинг заволи.

Бу кун бир кунимга яра, эй одам,
Бир кунингга яраб колурман мен ҳам.

Дунёдан йўқолиб кетса хору хас,
Гулу шамшод кадрин ҳеч ким билолмас.

Баҳор келса қуруқ гулни ирғитма,
Совуқ қуш иш бериб қолар, унутма.

Юқтирмагин дилга ҳеч қандайин гард,
Ҳар қандайин гард ҳам дилга оғир дард.

Бир текис ўсмагай қўлда ўн бармоқ.

Чунтаги бўм-буш одам,
Доимо хотири жам.

Оз яхши — кўп ёмондан яхши.

Юз киши ҳузурига келур бир одам,
Бирнинг ҳузурига юз келмас ҳечам.

Ўзга оёғила йўл юриб бўлмас.

Ҳеч ким демайди, жоним,
Аччиқ менинг айроним.

Билимсиз бўлса киши,
Дуруст чиқмас ҳеч иши.

Шундай иш танлаб ол, шундай қил меҳнат,
Умрингда ундан ҳеч чекма хижолат.

Ҳунар ўрган, чунки ҳунарда кўп сир,
Епиқ эшикларни очар бирма-бир.

Бандасану шоҳлик даъво этасан,
Нечук шоҳсанким, ёвузлик экасан?!

Сабр қилган бушар бандидан охир,
Бандларнинг калиди сабрдир, сабр.

Насиҳатим ол, эй уғлим якбор,
Ота пандидан булғил ҳосилдор.

Роҳати мардум дегил, озор демак
Мева бермас, ҳеч хижолатдан бўлак.

« Х А Ф Т П А Й К А Р » Д А Н

ФАРЗАНДИМ МУҲАММАДГА НАСИҲАТ

Эй ўғлим ҳушёр бўл, ҳушёр бўл, ҳушёр,
Уйқуга кетгум мен, сен эса бедор.

Насибанг боғдаги гулдек очилмоқ,
Муҳаммад зиёси номингдан порлок...

Яхшилик тамгаси номингда харчанд,
Баландликдан яна кутарил баланд.

Қачонки бўлурман қабр ичра банди,
Шуҳратим кутаргай номинг баланди.

Суҳбатдошлик қилғил яхшилар билан,
Ишларинг саранжом топар яхшидан.

Хушбуй, хушхулқ ила ултир бир нафас,
Бадхулқнинг суҳбати мисоли қафас.

Бир бадхулқ қушилса улфатга агар,
Исми юз покиза номинг булгатар.

Битта қуш илинган бўлса тузоққа
Ажабмас юзлаб қуш тўлса тузоққа.

Ҳаж йӯлида зарин ютди бир соқчи,
Юзлаб киши қорнин ёрди қароқчи.

Кексалардек ожиз мудрама йӯлда,
Зулм яроғини тутмагил қӯлда.

От уйноқлашига бўлма маҳлиё,
Йӯлға боқ, йӯл оғир, унда кўп бало.

Йӯл узра лочиндек учиб борсанг ҳам,
Қуёш каби йӯлдан кўз узма бир дам.

Билиб қўйки йӯлинг овлиқ сер бало,
Осмон камонининг ўқи маҳлиё.

Оҳанглари гарчи нафис оҳангдир,
Бу йӯл оҳанграбо, тошлоқ харсангдир.

Бу улов устида юки кўп оғир,
Ҳар пасту баланддан ўтолмас ғир-ғир.

Олам танглик қилса, бермаса фурсат,
Юрак сиқилмасин, лобарлик кўрсат.

Кўп тугунлар борки, калиди пинҳон,
Кўп қийинчилик бор, иложи осон.

Тушлар борки, киши дилғир бўлади,
Кўпинча яхшилик таъбир бўлади.

Жигарга қадалар гарчи гам ўқи,
Давосини сабру саботдан тўқи.

Яхшилик дуррини сақла маржонда,
Емондан узоқ бўл, қолма армонда.

Асли ёмон қилмас ҳеч кимга вафо,
Ёмон ёмонликдан тонмагай асло.

Шунингчун ёмондир аслидан чаён,
Заҳар солмоқ ҳунар, тийилмоқ нуқсон.

Ҳунар урган, илму ҳунардан хуллас
Эшик очувчи бўл, ёпувчи эмас.

Кимки ўрганишни уят билмайдур,
Тошдан лаъл ундирар, сув қаъридан дур.

Кимнингки илмдан ризқу рўзи бор,
Илм ўрганишдан асло этмас ор.

Қанча тез фаҳмлар қилди танбаллик,
Охири ишлари бўлди ҳаммоллик.

Қанча дили сўқир, пўстак табиат,
Таълим ила топди шону шарофат.

То кишида ёшлик, соғлиқ иқтидо,
Ҳар мурод калиди қўлда муҳайё.

Сарв қоматга шикаст етишса агар,
Мумиё давоси қайдан топилар?

Букун гуркираган жаҳонинг сенинг,
Йўл юр, оёқда йўқ нуқсонинг сенинг.

Менинг умрим сўлмиш, тўкилмиш япроқ,
Лола юзим сариқ, бинафшам оппоқ.

Гавдам кўтармакдан топдим хасталик,
Оғир кўлоҳдорлик, камарбасталик.

Хизматим бажарар эрдим мардона,
Энди ундай мардлик менга бегона.

Қувватимни қирқиб ташлади айём,
Айёмнинг одати шудир вассалом.

Евлар солар дойим таъбимга хатар,
Соябон, қалқоним илм ва ҳунар,

Пастга урмоқ истар ҳар инсонни ҳам,
Кимга юз ўгириб берамен салом?

Ешлик ўтиб кетган бўлса-да, аммо,
Кўнглим тўла гайрат, мана муаммо.

Бундай тамга фақат менга ёрмикан?
Е ҳар кимда шундай баю бормикан?

Яна ёдингда тут, дилим давоси,
Хокимни ўпувчи, руҳим жилоси,

Қоронгилик эмас, рушнолик қил,
Сивик бу кўнглимга мумиёлик қил.

Гарданим ишдан ҳам ингичка бул кун,
Кўтаролмас ҳатто чўпу хас юкин.

Ўз ризқим донидан қилиб қаноат,
Садафдек хонамда сарварман фақат.

Бировларга мухтож бўлгандан минг бор
Яхшику қаноат бўлса менга ёр.

Ўзга ҳомийлигин шер этиб инкор,
Мавжудот ичинда бўлди улуғвор.

Дастурхонингдан нон улаш кўпми оз,
Ўзга холвасини егандан шу сўз.

БАҲРОМНИНГ АЖДАҲОНИ ЎЛДИРГАНИ

Пайдарпай тоза май ичиб неча жом
Ширакайф сахрога йўл олди Баҳром.

Камон тортиб шикор бошлабон гўрга,
Қулонлар нечасин тикди у гўрга,

Гўрга зўрлик қилди Баҳром паҳлавон,
Қулон сўнгағига тўлди биёбон.

Охир пайдо бўлди бир мода қулон,
Талотум, ғавғога тўлди бу жаҳон.

Қомати хаёлий пари нишона,
Юзи гулдек тоза, очиқ пешона.

Сағриси тептекис мисли яхмалак,
Елиндаги суту шакардан дарак.

Енда мушкин чизик мисли самбиттол,
Бошдан туёққача танаси хол-хол.

Баҳромни кўрди-ю пойга берди зўр,
Отин қўйиб қува кетди Баҳром Гўр.

Ешу чопқир эди овлиқда қулон,
Овчи ҳам қуварди мисоли қоплон.

Ўртадан кечгача чопар бе тиним,
Шер ҳам қувиб борар уни сер унум.

От бошин қулондан бурмас эди шоҳ,
Нечук жилов тортсин қулондан, э воҳ.

Охир дашт тугади, етишди жарга,
Ҳеч одам оёғи етмаган ғорга.

Овчи етди қулон бошига, аммо,
Ғор оғзида ухлаб ётар аждаҳо.

Қоронғида тоғдек чирмашиб ётар,
Ул ҳам овга ҳозир, тирмашиб ётар.

Қаро тутун ила оташу олов
Ичидан бошини айлабон ялов,

Чиқармиш, дарахтдек на барг на шоҳи,
Ажал хабарчиси дўзах подшоҳи.

Оғзин катталиги бамисоли ғор,
Ҳалокатдан ўзга на юмуши бор?

Қулон боласини ютиб хўп тўйган,
Вақтинча ов қилиш одатин қўйган.

Подшо ўз йўлида балони кўриб,
Аждаҳо бўлди аждаҳони кўриб.

Ов завқидан кетди ўлим ваҳми боқ,
Жиловни қўйди-ю ниқтади оёқ.

Ўйлади таажжуб бу қандайин ов,
Не тадбир қилайин, бу қандайин гов.

Энди тушундиким қулон кўриб ғам,
Аждаҳодан чекиб саноксиз ситам.

Шоҳни чорлаб келмиш адолат тилаб,
Ситамкорга қарши далолат тилаб.

Шоҳ деди: «Аждаҳо ёинини олсам,
Ажабмас гурда ҳам хасратда қолсам.

Мену қулон, дилга адолат тўлсин,
Ўлимдан ваҳм йўқ, не бўлса бўлсин!»

Қўш учли тез учар бир ўқни олди,
Дастаси оқ, таранг камонга солди.

Аждаҳога қарши кўзида газаб,
Пистирмага ўтди ўзида газаб.

Аждаҳо бошини кўзлаб паҳлавон,
Икки бошли ўқдан бўшатди камон.

Иккала кўзига қадалди ул ўқ,
Дунёни кўришга энди ҳеч йўл йўқ.

Қўш уч ўқ ҳавода нурдек эшилди,
Қаро аждаҳонинг кўзи тешилди.

Аждаҳога бўлди жанг майдони танг,
Бошига келди шоҳ мисоли наҳанг.

Томоғига найза солди бебок эр,
Гуё андомига панжа урди шер.

Дудима найзасин бурай бошлади,
Аждаҳо тамоғин йиртиб ташлади.

Аждаҳо бонг урди ва хазин бир ун,
Сўнгра қулаб тушди мисоли устун.

Аммо шох қўрқмади боз солди човут,
Тоғ увуллашидан қўрқарми булут.

Шоҳ тиғидан бошсиз қолди ахриман,
Яхши бошсиз жонсиз бўлса гар душман.

Оғзидан тилинди думига қадар,
Қулон бола чиқди қорнидан сиймбар.

Уч олмоқлик учун қасоскор қулон
Шоҳни чорлагани энди бегумон.

Яздонга саждага эгилди шоён,
Аждаҳо ўлдию бу қолди омон.

Яна овлиқ томон бўлиб от сурмоқ,
Энди узангига қўйганди оёқ.

Шоҳ кетаётганин кўрибоқ қулон,
Ғор ичинда яна кўринди шул он.

Тутмоқ бўлиб уни подишоҳ яна,
Ғор ичига отин сурди мардона.

Қийналиб ғор ичра зина ба зина,
Кириб, яшнаб кетди топиб хазина.

Бир неча хум тилло мисоли пари,
Беркиниб турарди одамдан нари.

Хазина калитин киритгач қўлга,
Аждардан тозалаб, қаради йўлга.

Ғордан чиқиб бўлди йўлга равона.
Яна йўлбошчилик қилди мардона.

Бир соат ҳам утмай шоҳ аъёнлари,
Етиб келиб тулди унинг ёнлари.

Бирма-бир келишиб олишди қуршаб.
Барчаси турарди атрофда саф-саф.

Шоҳ буйруқ бердиким, акобир, аъён,
Барча овчи ботир, барча паҳлавон.

Гордан хазинани чиқариб барин,
Уловга юклашсин кумушу зарин.

Уч юзта нор туя корвон шоҳона,
Ғазна ортиб йўлга бўлди равона.

Қулон ҳисобини қилиб подишо,
Тиғидан ер тишлаб қолди аждаҳо.

Оқибат ранжида қилибон қадам,
Ҳам ҳазина топди ҳам қайтди ўктам.

БАҲРОМ ВА УНИНГ КАНИЗАГИ

Овни кўнгли тусаб Баҳром шоҳ ботир,
Бир куни айланди баланд тоғу қир.

Қулон туёқ оти қўзғатди тўзон,
Тийрандозлик қилиб қулатда қулон.

Йўл тўсар отлиқлар бутун бир қўтон,
Қулонни қувлашар эрди шоҳ томон.

Пистирмада пусиб турар шоҳ шерзот,
Остида уйноқлаб турар тулпор от.

Шоҳ ёнида битта каниз бор эди,
Размда, базмда, овда ёр эди.

Номи фитна, юзи-кузида фитна,
Ҳуснидан подшонинг узида фитна.

Юзин очса баҳор, беҳиштдек жамол
Хиром этса майса юзида шамол.

Бунинг устига у яна хонанда,
Раққоса, мутриба, моҳир созанда.

Кўпинча шикорда, бозмда бирдак,
Шоҳ наздида уйнар, куйлар канизак.

Унинг сози чангу, шоҳ сози камон,
Ул овлайди кўнгил, шоҳ овлар қулон.

Неча ов куринди биёбонда бот,
Баҳром улар томон тезлаб кетди от.

Пароканда бўлди тез чопар қулон,
Шер босиб борарди қулида камон.

Ўқини камонга жойларди осон,
Шердек наъра ила тортарди камон.

Орқасидан қувиб етар эрди ўқ,
Қулон ер тишларди бошқа чора йўқ.

Неча вақт овлиқда ҳар ён от солди,
Кўпин ер тишлатди ё тутиб олди.

Шунча яш ўтди-ю нозли канизак,
Шоҳга мақтов сўзин айтмади андак.

Подшоҳ индамай турди бир муддат
Узоқдан бир қулон утарди шиддат.

Деди: «Эй турк қизи кўзалари химмор,
Мерганлигим нечун этмайсен иқрор?

Менинг мерганлигим ҳаддан зиёда,
Сенинг назарингда нечун афтода?

Ана қулон келди не ғавғо солай
Айт унинг бошига не савдо солай?»

Деди: «Руҳинг сафо чирогини ёқ,
Ўқ била тикилсин қулоққа туёқ.»

Шоҳ унинг айёра кўзига боқди,
Чора чирогини дилига ёқди.

Зулдир отадиган камонин олди,
Унга қўрғошиндан бир соққа солди.

Қулон қулогига текканда зулдир,
Қулон қотиб қолди титрабон дир-дир.

Зулдирдан бўшатай деб қулогини,
Унга олиб борди кўш туёғини.

Шоҳнинг ўқи шунда мисоли чақин,
Учиб бориб тикди қулоқ-туёғин.

Чинли канизакка шунда дер Баҳром:
«Қурдингми ҳунарим нечук, дилором?»

Қиз деди: «Шаҳриёр машқидир бу иш,
Ҳар кимга ҳам осон машқ қилган юмш.

Одам машқ қилса гар ҳар қандай ишни,
Қийналмай бажарар ундай юмушни.

Бундай уқ тегиши одатдан эмас,
Аммо у машқдан, қудратдан эмас.»

Бу жавобдан подшо не ҳолга тушди?
Гуё уткир болта ниҳолга тушди.

Лаб титради, қолмай дилида мадор,
Шаҳриёр айлади ғазабин ошкор.

Деди: «Жонга бало тирик қолдирсам,
Ундан беш батарроқ агар ўлдирсам.

Аёлни ўлдирмоқ мард иши эрмас,
Аёл жангда жангчи ё овда шермас.»

Енида бор эди улугзот сардор,
Шер каби ваҳмдор, бўридек ғаддор.

Енига чақириб дер унга Баҳром:
«Бу канизак ишин айла саранжом.

Фитна бўлмиш тахти боргоҳ балоси,
Фитнани сундирмоқ ақл фатвоси.»

Сардор зулм этиб шоҳ жононасига,
Олиб кетди уни ўз хонасига.

Ишни шоҳ айтгандек тузмоқчи бўлди,
Бошин шам учидек узмоқчи бўлди.

Кўзида ёш ила деди ул дилдор:
«Асоссиз фармон-ла иш тутма, сардор!

Ўз жонингга душман бўлмасанг агар,
Беғуноҳ қонимга бўлма даъвогар.

Мени мунису хос кўрар шаҳриёр,
Барча каниздан кўп қилар ихтиёр.

Гарчи шоҳ наздида сурбетлик қилдим,
Дев ўюн кўрсатди, тўғри деб бўлдим.

Подшо қизишиб, қилди сиёсат.
Шошилиб солма сен бошингга офат.

Сабр қил бир муддат кўрсатиб чидам,
«Ўлдирдим» деб айтгил, майли бу алдам

Шоҳга ёқадими, бўладими шод,
Унда қоним ҳалол, тукавер кушод.

Агар ўлимимдан шоҳ кайфи ёмон —
Бўлса, тану жоним топади омон.

Сен сўроқ, мен эса ўлимдан халос,
Сарв тан қонига беланмас бехос.

Бир кун келар, мен ҳам ичамен қасам,
Ўлай, хизматингга ҳозир турмасам.»

Шундай деб маржонин ечиб у дилбар,
Сардорга узатди етти соф гавҳар.

Сардор бу ҳақ сўзлар маънисин ечди,
Беғуноҳ ул санам қонидан кечди.

Деди: «Зинҳор бошинг кутарма ишдан,
Тийил шоҳ номини зикр қилишдан.

Дея: «Мен бу хона хизматкориман»,
Кеча кундуз ишда тиним билмайсан.

Ўзим чора излай иш борар бўлса,
Замона бизларга зора ёр бўлса».

Ана шундай қилиб улар аҳд-паймон,
Бири улимдан, бири балодан омон.

Орадан бир ҳафта ўтди бе садо,
Канизак қиссасин суради подшо.

Деди: «Уни гуё аждаҳо ютди
Ёш ва қон тукилди, бебаҳо кетди!»

Кузига жикқа ёш олди шахриёр,
Бир қарорга келди дилида сардор.

Сардор мулкида бор эди бир қишлоқ,
Узоқ жойда эди кишидан овлоқ.

Бир қасри бор эди куп юксак авжи,
Томига тегарди булутлар мавжи.

Олтмиш зина билан чиқилар айвон,
Томининг устига қурилмиш чандон.

Шу айвон устидан жой олди каниз,
Азиз жойни олур гар келса азиз.

Сардор сигиридан туғилди бузоқ
Икки кунлик эркак буқачага боқ.

Паричехра уни ҳар кунни бир бор,
Елкасига олиб, етказмай озор,

Қаср зиналарин босиб бирма бир,
Айвонгача олиб чиқарди охир.

Ҳар кун кумуш тан кийик кўз гузал,
Бузоқни элтади томга бир маҳал.

Бирор кун бу ишни қилмади канда,
Ҳунарманд ҳунарин қилар арзанда.

Бузоқ ўсиб гуштга тўлди охири,
Олти ойлик буқа бўлди охири.

Ул гузал канизак гуландом ҳамон,
Кўтариб чиқарди уни том тамон.

Оғирлигин сезмас, чиқарар енгил,
Машқ қилиб кутарган эди муттасил.

Бузоқ вазни ортиб боргани сари,
Кўпроқ ўзида куч сезарди пари.

КАНИЗАКНИНГ САРДОРГА ШОҲНИ МЕҲМОНГА ЧАҚИР ДЕБ МАСЛАҲАТ БЕРГАНИ

Бир кун дилтанг бўлиб ул кузи хуммор,
Ултирарди, кириб келди ул сардор.

Икки қулогидан олиб турт гавҳар,
Сардорга узатди ҳурсифат дилбар.

Ва деди: «Буларни олиб бориб сот,
Олганига беру, пулин олиб бот,

Бозор бориб қўй ол, мева-ю, гулоб,
Халво-ю ширинлик, емак ва шароб.

Жаннатдек мажлис қур қўйилсин шароб,
Дастурхонда қанд-қурс, халво-ю кабоб.

Бу томон ов қилиб келиб қолса шох,
Узангиси қўлдан чиқмасин ногоҳ.

Дилинг йўлга тўша, қилиб жон фидо,
Тизгинин қўлингдан чиқарма асло.

Илтижойинг кўриб шунда шаҳриёр
Боғинга киришни қилса ихтиёр.

Юлдуз манзарали кўшкни айвонда,
Сут, асал берурмиз истаган онда.

Бизга насиб этса шундай бахт агар,
Иккимиз ишимиз юришиб кетар.»

Гавҳарларни жойлаб қўзгалди сардор,
Минг-минг ато этиб худо бўлди ёр.

Бориб бу бойликни сарф этиб пинхон,
Харид этди ҳар не тилар дастурхон.

Сара таомлардан не кўрди кўзи,
Барин олди: товукни балиқ ва кўзи.

Бодаю гул олди мажлис ясоғи,
Халва-ю ичимлик меҳмон фароғи.

Барчасини хозир қилиб батамом,
Кутиб юрди қачон келаркин Баҳром.

САРДОРНИНГ БАҲРОМНИ МЕҲМОНГА ЧАҶИРГАНИ

Саройидан чиқиб бир кун шаҳриёр,
Сахрога йул олди мақсади шикор.

Қулоқ солгил нечук, хулласи калом,
Ов қилишдан олдин овланди Баҳром.

Бир қишлоқдан ўтиб борар давлатманд,
Унда сардор қасри булутдан баланд.

Шукуҳли бир даргоҳ ташланди кўзга,
Ўзга кўкаламзор, сояси ўзга.

Сўради: «Бу даргоҳ кимнинг даргоҳи,
Эгаси ким бунинг, қайда паноҳи?»

Узанги ёнида турарди сардор,
Шаҳриёр сузлари тинглаб мансабдор

Ер ўпиб эгилиб айлади салом
Ва деди: «Раиятпарвар шоҳ Баҳром,

Бу қишлоқ меники сендан мукофот,
Лутфинг ила обод бўлган харобот.

Шоҳ агар бу жойни писанд айлагай,
Бу ҳақир бандани баланд айлагай.

Кичик бу эшикка суқса бошини,
Кўкка етказарди сардор бошини.

Шоҳ марҳаматидан бу кўшки айвон,
Унинг олдида паст ой бирла кайвон.

Шунда бода ичса агар Баҳром шер,
Юлдуз упар унинг оёғида ер.

Шоҳ пойидан боғим таратар атир,
Арим асал қуяр, сут берар сигир.

Шоҳ ундан бунчалик дўстликни туйиб,
Сардорга сузлади қулоққа қуйиб.

Деди: «Фармонингда бўлурмиз бир оз,
Овдан қайтгунимча ишинг айла соз.

Шоҳ кетди-ю сардор ер упиб қолди,
Хотир ойнасидан губор йўқолди.

Манзилни ясатди мисоли жаннат,
Ҳар томон ораста ҳар ён сер зийнат.

Подшо овдан қайтиб бу жойга етди,
Чодирин лочини¹ нақ ойга етди.

Унинг атрофида парвона мезбон,
Гулоб, шароб, озиқ тўлиқ дастурхон.

Хуш таомдан подшо бўлганда сероб,
Шод базм бошланиб қуйилгач шароб,

Уч-тўрт коса шароб ичгач Баҳром шер,
Гулдек чехрасида пайдо бўлгач тер.

Деди: «Эй зар қаср эгаси мезбон,
Жойларинг фарохбахш, дилинг шодимон.

1. Шоҳ чодирини ўқидаги лочин сурати кўзда тутилади.

Лекин бу айвонинг эмасми баланд,
Бошига булут ҳам ташлолмас каманд.

Ешинг ҳам олтмишда зина ҳам отмиш,
Малол келмайдими тушиш ва чиқиш?»

Мезбон деди: «Бўлсин умрингиз боқий,
Ковсар шаробингиз, ҳурилар соқий.

Мендан ажабланманг, менку эр киши,
Мен толсам не бўлур аёллар иши.

Ажаби шундаким қизим бор ойдек,
Ипакдек нозигу мулойим мойдек.

Тоғдек бир ҳукизни олиб гарданга,
Кўтариб чиқади ушбу айвонга.

Шу олтмиш зинани утади бирдан,
Дам олмай елкада ҳукизи бирлан.

Ҳукиз бўлганда ҳам жуссаси нақ фил,
Ўз вазнин кўтариб боролмас бир мил.

Биллоҳи сиёҳдан бирорта одам,
Кўтариб туролмас уни бирор дам.

Аёл эса пастдан айвонга қараб
Тўхтамай кўтариб чиқар во ажаб!»

Сардор воқеани берганда сузлаб,
Шоҳ ҳайратда қолди бармоғин тишлаб.

Деди: «Бу иш қандай бўлиши мумкин?
Бўлганида ҳам у жоду ё афсун.

Бу гапга ишонгим келмас мутлақо,
Ўз кўзларим билан кўрмасам асло!»

Шул замон мезбонга шундай деди шоҳ:
«Айтганингга биз ҳам булайлик гувоҳ.»

Мезбон пастга тушиб қўл уриб тизга,
Бўлган гапни айтди канизак қизга.

Кумуштан вақтдан ҳўп огоҳ эди,
Барча нарсалари муҳайё эди.

Гарданига тақди чиний зеб зевар,
Наргиси пастига мил тортди дилбар.

Ойга мушк сепилди, ёзилди тақвим,
Ғамзага жодудан берилди таълим.

Кўзларга суртилди фириб сурмаси
Нозга итоб қўшиб, у суринкаси...

Қизитиб юборди ошиқ бозорини,
Гавҳарлари кўзлар қулоқ озорини.

Шу зайилда ҳукиз ёнига чопар,
Сарв буржида ой ўз қадрини топар.¹

Бош эгиб ҳукизни кўтарди дилбар,
Боқ ҳукиз остида ярақлар гавҳар.

Зинадан югириб, чиқди айвонга
Баҳром ултирган жой тахти шоёнга.

¹ Қадимий астрология илмида сарв — яъни ҳукиз юлдузлар туркумига ойнанинг келиши энг шарафли ҳисобланган.

Шоҳ олдида турар елкада ҳукиз,
Уни куриб иргиб турди шоҳ, эссиз...

Ҳайратда танг қолди аммо не фойда,
Ўз фойдасин билмай танг қолган жойда.

Маҳлиқо ҳукизини ерга туширди,
Шер кузидан жонон юзини яширди.

Деди: «Енингизга чиқордим ҳукиз,
Энди пастга олиб тушинг қани сиз».

Шоҳ деди: «Бу сенинг қудратинг эмас,
Ешликдан кутариб машқ этибсан, бас.

Кун кетидан кунлар утибди дароз,
Бунинг вазнига сен созлашибсан, соз.

Мана буқун энди ранж чекмай қупам,
Кутариб чиқасен чунг ҳукизини ҳам».

Шоҳга сажда билан бош эгиб нигор,
Ҳамду дуо билан дер: «Эй шаҳриёр,

Энди менга азим тўлайсан тавон,
Ҳукиз машқ билану, бемашқми қулон.

Шундай юкни томга кутариб чиқсам,
Буни фақат машқ деб, қилинди рақам.

Сен кичик қулонни отганда такрор
Этса машқ сўзин ким бўлур гунаҳдор?»

Айбдор шоҳ топиб туркий гузалин,
Сапчиб турди билиб ишнинг тамалин.

Пардасин сидириб юзини очди,
Ой бетига кўздан марварид сочди.

Қучоғига олиб сўрарди узр,
Гул эса наргисдан тўкар эди дур.

Хона ичра холи қолиб бир фурсат,
Пари чехра билан бошлади суҳбат.

Деди: «Сенга бу ер бўлибди зиндон,
Кечирим сураймен энди минг чандон.

Олов ёққан эсам қайсарлик билан,
Ўзим кўпроқ куйдим сен жойингдасан».

Фитна ҳам ўлтирди, бошлади сўзин:
«Эй шахриёр фитна кўзгатар ўзинг.

Мени ўлдирганди бу жудолигинг,
Қайта тирилтирди ошинолигинг.

Ғамингда сабрим ҳам йўқ, қарорим ҳам,
Тоғни ҳам ўрнидан қупаради ғам.

Ўз меҳрим ўзимга бўлди бир бало,
Оз бўлса жонимдан бўлардим жудо.

Овлиқда мўлжаллаб қулон қулоғин,
Унга тикканингда қаттиқ туёғин.

Ўқ бўшатдинг, кўриб маҳорат мўлинг,
Осмон чапак чалиб ўпганди қўлинг.

Бундай маҳоратни кўрмаган ҳеч ким,
Ёмон кўздан сақлаб мен тургандим жим.

Ҳар нарсага суқли боқса гар инсон,
Емон куз ҳавфидан бўлмайди омон.

Зарарим шу бўлди фалак аждаҳо,
Ўз меҳрим ўзимга бўлдику бало.»

Жуда маъқул тушди шоҳга бу суҳан,
Бундан яйраб кетди бирлан жону тан.

Деди: «Сўзларинг ҳақ ё оллоҳ, оллоҳ,
Вафодорлигингга бор неча гувоҳ.

Минглаб офаринки тоза зот гавҳар,
Таъбингдан очади бунчалик хунар.

Сардор паноҳида бўлмаса соф дил»,
Гавҳар тошга тегиб бўларди чил-чил.

Сардори чақириб ёритди дилин,
Елкасига ташлаб шоҳона қўлин.

Улуғвор савғолар айлади тақдим,
Бир ўрнига минглаб бойлик олтин сийм.

Шаҳар томон йўлга тушди шод бе ғам,
Базмда ширинсиз яшнади хуррам.

Муъбадларни чорлаб ўқитди никоҳ,
Нигоҳига олди ойни подишоҳ.

АФСОНА

Бир вақт шаҳардан икки навқирон,
Ўзга шаҳар томон бўлдилар равон.

Сафар қопчигида ҳар ким ҳар йусин,
Ғамлаб олган эди йўл озукасин.

Бирин исми Хайру бириники Шарр,
Ҳар бирин исмига феъли ярашар.

Уч-тўрт кунлик йўлда маълум бўлди сир,
Кўтариб боришган озукни бир-бир.

Хайр сарф этди-ю Шарр сақлаб борди,
Бу донин ўрди, у экиб суғорди.

Иккиси етишди бир биёбонга,
Иссиқдан омон йўқ эрди ҳеч жонга.

Танурдек қизиган ҳар ёқ қайноқ кум,
Иссиқдан темир ҳам бўлар эди мум.

Гармсел эсарди қурутиб халқум,
Оддий шамоли ҳам бунда зўр самум.

Шарр хабар топганди билар эди у.
Бу чўл жуда катта ва топилмас сув.

Мешкопин тўлдириб бойлаб, авайлаб,
Сандукча бурчига қўйганди жойлаб.

Хайр хаёл килар қудуқлар йўлда,
Билмаски қудуқ ҳам қуруқ бу чўлда.

Биёбон қизиган, йўл эса узоқ,
Йул босиб борарди иккала уртоқ.

نویسنده: شیخ بهایی
موضوع: در بیان کشت عثمان
کشته بر اثر زهر شمشیر

دولت بدست بادشاه
فرومانه یکبارگی
بادار تو در دود خور
میرد و صورت خویش
پستیزه آن کار را بدو
برسید و شد رنگ رویش
زبان

Шу алпозда ўтди етти иссиқ кун,
Хайр суви тугаб, Шарр суви бутун.

Шарр сувни Хайрдан тутарди ниҳон,
Ундан сузламасди яхши-ю ёмон.

Хайр билди ҳамроҳин тағи жуда наст,
Сувини беркитар шахсиятнараст.

Вақти вақти билан ундан яширин,
Сув ичар гуё мой ҳўнлар акирин

Ташналикдан мадор сусайишига,
Қарамай борар, тиш қўйиб тишига.

Ташналикдан қуриб борар тану жон
Ўз жигарин қилар обаки дандон.

Охир қуриб қолди жигари ҳатто
Епилмай қолганди кўзлари ҳатта.

Енида икки лаъл тоши бор эди,
Нур сочар ярқироқ шуъладор эди.

Улардан сув каби оқар эрди нур,
Кўзга сувдек, аммо лаб топмас ҳузур.

Ялтироқ икки лаъл парчасин олиб,
Ялтироқ қум узра қўйди жим қолиб,

«Ташналикдан ўлдим, — деди базўр у
Ўтим учирмоққа бер бир қултум сув!»

Бир қултум сув бериб ҳолимга асқот,
Е ҳимматинг кўрсат, ё бойлиққа сот.

Сенга бўлсин майли бу икки гавҳар,
Зилолингдан менинг гавҳарим суғар.

Шарр худо қаҳрига учраган инсон,
Номидан маълумку ёмондан ёмон.

Деди бу тошлардан сен чашма кутма,
Менга маълум фириб йўлини тутма.

Бияёбонда бериб гувоҳсиз гавҳар,
Қайтариб олурсан келганда шаҳар.

Фирибинг емасмен сен буни кутма,
Ўзим фирибгармен буни унутма.

Бу қиморда сенинг бу икки тошинг
Ўқачамга сигмас, бўлмас ёндошинг.

Рақиб билан қимор ўйнаган замон,
Минглаб фириб билан чиқамен осон.

Истамаймен булқун сен ичиб сувим,
Сўнг шаҳарда сўзлаб тўксанг обрўим.

Гавҳарларин олсам сендан бегувоҳ,
Шаҳарда қайтариб олурсан, валлоҳ.

Бошқа гавҳаринг бор, беролмас фириб,
Уни ололмайсан мендан қайтариб.

Хайр деди: «Айтгил бу қандай гавҳар,
Гавҳар изловчига топширай бадар.»

Шарр деди: «Уя икки дийда гавҳари,
Булар ундан улар бундан дилбари.

Ё икки кузингни менга сотасан,
Ё сувдан умид уз, тошдек қотасан».

Хайр деди йўқми оллодан қўрқув,
Кўз нурига тенгми оддий қултум сув.

Чашма сувин ичмоқ ёқимли аммо,
Кузни юлиб олмоқ бу қандай бало?!

Мен кузимдан ажраб дарбадар гадо,
Булиб юрсам юзлаб чашмадан жудо,

Чашма суви учун кўз сотмоқ, хайҳот,
Сувингни гавҳарга ё олтинга сот!

Лаъл тошни ҳам ол, бор йўғимни ҳам,
Хат килиб берайин, эй яхши одам.

Худойимга қасам дилим овози,
Бу олди-соттидан бўлурман рози.

Менга яхшилиқ қил, эй яхши киши,
Меҳринг совутмасин совуқ сув иши!»

Шарр деди: «Бу гаплар бари афсона,
Ташнага ҳар нарсa бўлур баҳона.

Менга кузанг керак, гавҳар бе фойда,
Бу гавҳар қайда-ю, у гавҳар қайда?»

Хайр иши юришмай, чорасиз қолди,
Кўз сувини чашма сувига солди.

Кўрди ташналикдан ёнар жону дил,
Бу ерда жон сақлаб қолмоғи мушқил.

Совуқ сувга нисор иссиқ жону тан,
Қай ташна тияди ўзини сувдан.

Деди: «Майли олгил қўлингга ханжар,
Қултум сув ҳам келтир ёнмоқда жигар.

Оташин кўзларим ўйиб қил басир,
Бағрим оташини сувингдан ўчир!»

Дилида бор эди умид учқуни,
Таслим бўлгач, омон қўяр деб уни.

Шарр эса ханжарин кутариб кушод,
Ул ташна бошига келди мисли бод.

Тиғ уриб сундирди икки чироғин,
Зиёсиз қолдирди ҳаёти боғин.

Гулгун қилди унинг наргисин ханжар,
Узиб олинганди тожидан гавҳар.

Ташна кўзларини ўйиб ташлади,
Сув ҳам бермай йўлга туша бошлади.

Олди гавҳарини кийим-бошини,
Қоқ чўлда қолдирди жонсиз лошяни.

Хайр билдиким Шарр кетди узоқлаб,
На шарму ҳаё бор на дину мазҳаб.

Қонига беланиб ётар бир ўзи,
Яхшиям ўз ҳолин кўролмас кўзи.

Булар эрди бир курд, чорвадор молдор,
Молига теголмас оч бури гаддор.

Чорвоси саногин билолмас асло,
Ҳеч кимда йўқ эди бундай кун чорво.

•Беш-олти хонадон курдларга бошлик,
Улар орасида бор қариндошлик,

Сахронишин курдлар қадимдан хун мард,
Сахрода юришар бамисоли гард.

Ўт истаб сахродан оқиб ўтарди,
Даштма дашт чорвосин боқиб ўтарди.

Қайда сув кўринса ё гиёҳ алаф,
Шунда тўхташарди икки ҳафталаб.

Ўт-алаф тугагач жунашар чаққон,
Ўтлоқ жой бўлади ўзга биёбон.

Иттифоқа шулар икки кун аввал,
Шердек урган эди шу даштга чангал.

Курд қизи бор эди гўзал, ой жамол
Хумор куз қугирчоқ, юзда қора хол.

Жигар қони ила қилмиш парвариш,
Нозу неъмат аро ўсмиш бе ташвиш.

Этакдан паст тушар зулфин арқони,
Арқонлаб олганди айни гардони.

Зулфи ҳалқа-ҳалқа бунафша мисол,
Қарга қанотидек қаро ва тўқол.

Ғамзаси сеҳрида жам бутун афсун,
Замон фирибидан келади устун.

Сеҳри кўплигидан Бобул дерди халқ
Ким сеҳрига тушса, жим бўл, дерди халқ.

Қаро тун холидан олар қаролиқ,
Чеҳрасидан оқар ой рўшинолиқ.

Шакар тукар лаблар пистайи ханда,
Бўса йўлин боғлаб турар даҳанда.

Чодиридан чиқиб ўн тўрт кунлик ой,
Балиқдек сув истаб келар хушчиroy.

Йўлдан анча жойда чашма бор эди,
Кўздан пана жойда бир дарахтзор эди.

Шундан кўзасини тўлдириб санам,
Чодир томон секин ташларди қадам.

Узоқдан келарди нола садоси,
Ноладан билинар дард мубталоси.

Овоз келган ёққа бурилиб кетди,
Қонга ботган йигит бошига етди.

Оёқ қўл чузилиб ётар бир бола,
Ёлвориб қиларди худога нола.

Нозанин бошидан ноз-ишва учиб,
Кўр бошига келди кўзасин қучиб.

Деди: Вой кимдур бу қонга беланган,
Тупроққа қорилмиш гулдайин бадан?

Қани ким айлади ёш жонингга қасд,
Ё қасамхурлик уз имонингга қасд?*

Хайр деди: «Ҳолимга раҳм этиб фалак,
Юбордим сени, пари ё малак,

Менинг ишим ажаб уюндир чувок,
~~Сўзломмаймен~~ бунинг қиссаси узоқ.

~~Ташкаликдан~~ ўлдим сувнинг борми сув,
Додимга етсангчи осмоний сулув.

Сув бўлмаса ўлдим, кетавер чаққон,
Бир катра топилса менга киргиз жон».

Нушлаб соқий бўлди калити нажот,
Сув берди сув эмас нақ оби ҳаёт.

Бағри куйган ташна сипқорди сувни,
Шарбат ичган каби алқаб сулуви.

Қайтадан тирилди пажмурда жони,
Шодликдан пирпирар куз чирғодони.

Уйилган кўзларнинг иккисин олиб,
Авайлаб қўйдилар жойига солиб.

Оқи тилинганди қорачиг бутун,
Зора битиб кетса, битмасин нечун?

Кўз ёғларин териб жойлаб қўйдилар,
Тоза латта билан бойлаб қўйдилар.

Оёқларида ҳам сездн куч-қувват,
Жойидан турмоққа сезилди хожат.

Жойидан турғазди қўл бериб қўлга,
Раҳнамолик қилиб бошлади йўлга.

Шул алфозда босиб ул қиру ўрни,
Чодирига бошлаб келтирди кўрни.

Бир қули бор эди ҳар ишда сирдош,
Ўшанга топширди кўрни қаламқош.

Деди: «Азоб бермай оҳиста ровон,
Менинг эшигимга етказгил осон.»

Ўзи чопиб кетди она ёнига,
Барин бир-бир этди онажонига.

«Қолдириб кетдингми, деди онаси,
Эрди бирга олиб келиш хонаси.

Керак эди унга изламоқ чора,
Чорасиз қолмасин йигит бечора».

Олиб келдим жони гар бўлса омон,
Ҳозир келиб қолар кузим нигорон.

Уни уйга бошлаб кетган хизматкор,
Ётоққа етказди кўрни беозор.

Дастурхон ёздилар, бердилар кабоб,
Шўрва ичирдилар сўнгра босди хоб.

Мадорсиз бечора тўйиб ош сувга,
Бир луқма овқат еб кетди уйқуга.

Курд саҳродан уйга қўйганди кадам,
Бир оз озиқланиб, олмоқ учун дам.

Одатдан ташқари бир ҳолни кўрди,
Сафроси қайнади бу фолни кўрди.

Кўрди беҳуш ётар ҳолсиз бечора,
Ярадор офтода қалби садпора.

Деди: «Қайдан келди бу мажруҳ инсон,
Нимадан бўлибди бундай нотаваон?»

Меҳмон бошидан не кечканин аввал,
Билмас эди ҳеч ким тўлиқ мукаммал.

Айтдилар кўзлари ўйилганини,
Қайтадан жойига қўйилганини.

Курд кўрди бечора жигари пора
Кўздан ажраб ёруқ дунёси қора.

Деди: «Бир дарахт бор барглари анво,
Ўшандан кўзига бўлмасми даво.

Баргларини туйиб сиқиб сувини,
Бемор кўзларига томизсак шуни,

Бу малҳамдан кетар кўзин иллати,
Қайта зиё олар кўриш олати.

Кўзлари яраси қаттиқдир аммо,
Ул дарахт баргидан топгайлар даво.

Сўнгра айтди дарахт ўсганин қайда,
Деди: «Худди бизлар сув олар жойда.

Ўсиб яшнаб турар бир эски дарахт,
Соясиди тарқар ҳар қандай қарахт

Икки тана чиққан битта илдиздан,
Иккиси мисоли иккита елкан.

Бир шоҳининг барги ҳурлар либоси
Кузи суқирларнинг шудир давоси.

Иккинчи шох барги нақ оби ҳаёт,
Туткалок касалга беради нажот».

Курд қизи эшитиб отаси сўзини,
Туриб излаб кетди шул даво изини.

Отасидан қилиб зору илтимос,
Ул дарахт баргига қилди куп ихлос.

Курд ота ҳам кўриб қизи зорини,
Кетди излаб дарахт — халоскорини.

Бир ҳовуч барг юлиб олди дарахтдан
Беморга худди шу нушдору экан.

Олиб келди, кўриб турди нозанин
Ҳовончада роса'туиди баргларини.

Лойқасин қолдирмай тинитиб олди,
Тиниқ сувни хаста кўзига солди.

Дори ва дийдани боғлади маҳкам,
Бемор оғриқ тортди, кўрсатиб чидам.

Сунг бир оз тинчигач, ухлади ором,
Олдидан кетмайин турар гуландом.

Беш кунгача шундай боғланиб турди,
Ўшал дарахт барги сувини суртди.

Бешинчи кун келгач, этдилар халос,
Кўзлари очилди мисоли чарос.

Қандай ўткир бўлса икки кўз аввал,
Яна худди шундай кўрар мукаммал.

Бемор йигит кўзи мисоли чўлпон
Тонг чоғи очилган тар наргис симон.

Жувозаш отидек бойлиқ кўз эди,
Энди ташаккурга юзлаб сўз деди.

Хонадон аҳли ҳам ором топдилар,
Кўнгил очдилару юзни ёпдилар.

Унинг билан азоб чекиб бағоят,
Курд қизи қўйганди унга муҳаббат.

Сарв қомат наргиси очилган замон,
Қиз қалби очилган эди бегумон.

Ишқ қўйиб қолганди бул паризода,
Ҳусни чарақлагач, сарви озода.

Хайр ҳам куриб кўп лутф ила эҳсон,
Меҳрибонлик кўриб бўлди меҳрибон.

Юзларин кўрмаган бўлса ҳам тамом,
Кўрган эди нечук айлагай хиром,

Ширин сўзларинини эшитганди хўп,
Лутфу эҳсонини сезган эди кўп.

Кўзи боғланганди ҳам ушал дилбанд,
Кўнглини овлаганди этиб дил пайванд.

Хайр турар эрди эрта тонг сахар,
Курднинг хизматига боғлабон камар.

Тевабонлик қилар, молдорлик қилар,
Барини асрашда ҳушёрлик қилар.

Бўридан сақларди қўйларни омон,
Барча молу қолга яхши посибон.

Саҳройи курд ундан ҳаловат топиб,
Хизмат қимматида қаноат топиб.

Муҳаббат-ла азиз надим айлади,
Барча рўзғорига ҳоким айлади.

Хайр оиланинг бўлгач нархиши,
Унинг қиссасига қизиқар киши.

Сурашармиш бошга тушмиш не ситам,
Кимдан етишганин бу қайғу алам.

Хайр эса Шарр ишин қилмайин ниҳон
Айтар эди майли яхшими ёмон.

Биёбон куйдирган ут-оташидан,
Қултум сувга берган лаъли тошидан.

Кузлари гавҳарин ўйиб олганин,
Икки гавҳарни ҳам ёнга солганин.

Яна биёбонда ташлаб кетганин,
Қуёш жигарини кабоб этганин.

Қиссани тинглаб курд ҳайратдан толди,
Хайр ҳузурида бош эгиб қолди.

Деди шундай қаттол ажал бурони,
Ҳуружидан омон қолмиш ёш жони.

Аёллар ҳам тинглаб бумалак симо
Бошига не бало солмиш рудано.

Хайрнинг номидан билиб олдилар,
Уни жондан ортиқ қолдилар.

Қиз жойига қўйиб унинг иззатин,
Ҳеч кимга ишонмас унинг хизматин.

Парвариш қиларди пардада юзи,
Унга сув берарди ўт ютиб ўзи.

Хайр ҳам топширди унга жону дил,
Жон ато қилгандан узолмас кўнгил.

Ҳар саҳар, ҳар нафас уни ёд этар,
Молин боқиб чўлда дилин шод этар.

Ўйларди: «Мумкинми нозанин дилбанд,
Мендек бечорага этса дил пайванд.

Шундай қизки етук жамолу камол,
Қўлга олиб бўлмас бе хазина, мол.

Мен гадолик билан нонини ейман,
Нечук қардошликка мени ол дейман.

Яхшиси хатарли бе суд савдодан
Бош олиб кетайин бундай ғавгодан.»

Бир ҳафта вақт ўтиб кетди орадан,
Кечин ҳориб қайтди уйга саҳродан.

Нозанин гамидан дилида бало,
Гуё ғазна узра утирган гадо.

Гуёки, ташнаю наздида булоқ,
Аввалгидан бадтар энди ташнарок.

Шул кеча дилидан кетмади ул ой
Куз ёшидан қилди андомини лой.

Хайр деди Курдга: «Эй гарибнавоз,
Беноволар дилин овлашда мумтоз,

Зимистон юзимга сен чулпон бердинг,
Ўлган эдим қайта дилу жон бердинг.

Парваришлаб бердинг менга ошу ион,
Нозу неъмат тўла ёздинг дастурхон.

Пешонамда сенинг меҳринг изи бор,
Адо этиб бўлмас шукримни зинхор.

Неча истасалар тану жонимдан,
Ташаккурим бўйи келур қонимдан...

Бундан ортиқ меҳмон бўлиб қолсам гар,
Ору намусимдан тешилур жигар.

Меҳмондўстлигинга топилмас қиёс,
Миннатдорчиликдир дилда эҳтирос.

Худо курсатмаса бирор муъжиза
Нечук қарзин узар мендек ожиз, а?

Сизлардан жудолик дилга солар ғам,
Менга рухсат бергил шундай бўлса ҳам.

Кўп замонлар ўтди тўққан улкамдан,
Ажраб қолдим бало босиб елкамдан.

Эрта азон туриб ўз уйим томон,
Шукроналар билан йўл олсам омон.

Узоқда қолса ҳам қучоғинг поки
Кўзимга тўтиё остонанг хоки.

Йўл узоқ бўлса ҳам, эй кўз нурым, бил,
Сизлар билан бирга бўлур доим дил.

Ҳимматим қанотим очиб бер ўзинг,
Рози бўл, кўп ичдим мен ошу тузинг.*

Хайрнинг сўзлари тугамасданоқ,
Курднинг хонасига урганди чакмоқ,

Курд ўрнидан турар гирёну нолон,
Унгу сўлдан келар нола-ю фиғон.

Курду унинг қизин ногоҳ босди ғам,
Миялар қоқ бўлди кўзларида нам.

Еш тўкиб бошларин қуйи солишди,
Е ортиқча сувдан бўшаб олишди.

Курд деди бизларни қолдиринг холи,
Чиқиб кетди аёл, қизу қароли.

Сўнг Хайрга деди: «Эй ҳушёр йигит,
Ақиллигу зийрак, дилафкор йигит.

Ўз шахринг йўлига тушсанг яна ҳам,
Бирор қамроқнингдан чекмагил ситам.

Бунда нозу неъмат, истаган тилак,
Бор яхши ёмоним сеники демак.

Яхши киши жилав бермас тубанга,
Дустини колдириб кетмас душманга.

Биргина қизим бор соҳиб жамолим,
Ҳеч кимсам йўқ, беҳад давлату молим.

Қизим кўп меҳнаткаш, меҳрибон, санам
Инсофдан бўлмайди яхши демасам.

Кийик нафасида мушк эрур ниҳон,
Лекин бўйи ошкор муаттар жаҳон,

Биз ва қизимизга дилинг этсанг банд.
Бўлур эдинг бизга энг азиз фарзанд.

Агарда қизимга жиндак меҳринг бор.
Куёв қилмоқликни этай ихтиёр.

Тева-от, қўй-қўзи, ўтлоқ зироат,
Баридан берайин, этай бадавлат.

Умрим тугагунча қилсангиз иззат
Қуриб юрай сиздан хузру ҳаловат.*

Хайр бу сўзларга қулоқ солиб жим,
Яхши сўзлар учун айлади таъзим.

Ширин суҳбат қуриб кетди уйқуга,
Жой қолмаган эди дилда қайғуга.

Миршаб камар ечди, тонг ёкди чирок.
Қушлар чуғури ҳам мисли қўнғирок.

Муборақ толега ҳар ёғи тўлиқ,
Тахтига йўл олгач султони машриқ.

Курд турди уйқудан хушдишу хуррам,
Никоҳ тараддудин бошлади шул дам.

Пайвандлик аслида асл никоҳ бор,
Авлод дарахтида никоҳ хосилдор.

Хайрга ул чаман орони берди,
Аторудсифатга Зухрони берди.

Ташналикдан ўлган ҳаётин тонди,
Қуёш нури равшан сочилди чонди.

Шакарлабдан ташна сипқарди, шарбат,
Жаннату кавсардан зиёда лаззат.

Аввалида ёри сув ва нон берди,
Охир оби ҳаёт берди, жон берди.

Ҳеч нарсадан камлик кўрмай фаровон,
Боҳам яшади нар узоқ бир замон.

Ўтган ишларни ҳам ёд этардилар,
Топганини еб, дилни шод этардилар.

Токи курднинг умри охирга етди,
Молни азизларга қолдириб кетди.

Молу мулку чорво давлат бе миқёс,
Ҳаммаси Хайрга қолганди мерос.

Орадан бир қанча воқеалар ўтиб Хайр,
Ўз юртига подшо бўлади ва бир куни боғ
сайлига чиқади:

Дилафрузи билан айламоққа сайр,
Боғ сайлига бир кун чиққан эди Хайр.

Қаршисидан ногсҳ Шарр чиқиб қолди,
Днлидаги сири ўз бошин олди.

Хайр деди: «Майли кетимдан борсин,
Бокка кириб диди дардини ёрсин».

Хайр боққа кириб ўлтирар шодон,
Соқчиси қўлида қиличу қалқон.

Шарр ҳам кириб келди қувноқ ва шодон
Ер ўпди Хайрни танимай шодон.

Хайр унга деди: «Номинг нима айт?
Мотаминг кўп яқин коминг нима айт?

Дер: «Сафардан хабар берувчи номим,
Ҳар ҳунардан мужда етказмоқ комим».

Хайр яна деди: «Нима ўз исминг,
Қонинг билан ювгил гунаҳкор жисминг».

Деди: «Менда йўқдир бундан бошқа ном,
Хоҳ менга тиг солгил, хоҳи тутгил жом.

Деди: «Харомзода бедаво олчоқ,
Барчага халолдир қонингни тўкмоқ.

Хулкинг пастлигидан исминг эрир Шарр,
Сират-табиатинг номингдан бадтар.

Бир ташна кўзини қултум сув учун,
Минг қийноқ-ла уйган сенмасми, малъун.

Ундан ҳам ёмони иссиқ офтобда,
Сув бермай қолдириб кетдинг азобда.

Кўзи гавҳарию, белбоқ гавҳарин,
Олиб кетдинг вайрон этиб жигарин.

Гавҳардин ажраган ўшал ташна ман,
Менинг бахтим тирик, сеники ўлган».

Хайр юзига боқиб таниб қолди Шарр,
Ўзин ерга уриб деди яғмогар;

«Зинхор мен ёмонлиқ қилган бўлсам ҳам,
Хато қилдим менга кўрсатгил карам.

Нима қилган бўлсам номимга лойиқ,
Исму жисмим шундай билар халойиқ.

Сен ҳам ўз исмингга қараб тутгил иш
Номинг Хайр, лозим яхшилиқ қилиш».

Бу нуктадан Хайр кўнгли кўп обод,
Ҳийлагарни этди ўлимдан озод.

Бир қошиқ ярамас қонидан ўтди,
Шарр эса шодликдан ўйноқлаб кетди.

Соқчи қувиб етиб, қиличин солди,
Бир ҳамлада бошин шарт узиб олди.

Деди: «Хайр иши яхшилик, аммо,
Сендек ёмон йўлда бўлмасин бало».

Белбоғидан икки гавҳарни топди,
Олиб тўғри Хайр олдига чопди.

Уларни Хайрга топшириб деяр:
«Яхшидир гавҳарга қушилса гавҳар».

БАҲРОМНИНГ ЧИН ХОҚОНИ ЛАШКАР ТОРТГАНИДАН ХАБАР ТОПГАНИ

Хафтгумбаз қасрида ултирар Баҳром,
Созанда, хонанда айш этар давом.

Чопар кириб кўрди шоҳ ичар беғам,
Жаннат боғларидек ҳамма ёқ ҳуррам.

Шоҳга сано айтиб узундан узоқ,
Таъзимга эгилиб ўпиб ер-тупрок.

Деди: «Яна ушал Чин тупроғидан,
Лашкар кайнаб чиқди сўлу соғидан.

Фогфур бузуб подшоҳ ила аҳдини,
Қасамхўр қопқаро қилур бахтини.

Тигларидан пастда осимон авжи,
Жайхунгача етмиш найзалар мавжи.

Тиглари ҳам гўё осмон устун,
Жайхунгача етмиш улар тўлқини.

Подшо этса ағар базмини давом,
Қонимизни Хитой ичар жому-жом».

Шох эшитиб деди: «Фитна давоси.
Фақат биргинадир — уруш балоси.

Тузок тушмай туриб бошига бир йўл,
Майдан этак йиғди, жомдан тортди қўл.

Душман оёғини қилмоқ осмондан,
Фикрига тушди у чиқса армондан.

Хазина сипоҳда кўрди у паноҳ,
Ғалаба калиди — хазина сипоҳ

Сипоҳин чорлади йиғилмас лашкар,
Хазинасин очди йўқ зару гавҳар.

Хазинаси бўм-буш чиқди очғанда,
Аслаҳа ҳам, лашкар ҳам пароканда.

Ожиз қолди мисли шери бедандон,
Тавқу занжир ҳарён мамлакат зиндон.

Бор эди вазири худо беҳабар.
На худо ваҳми на виждондан асар.

Узи хоҳлаб номин қўймиш Ростравшан,
Унинг иши на рост эди на равшан.

Равшану ростлиги келтирар қайғу,
Ростлиги эгри-ю равшан — қоронғу.

Яхши номи билан шоҳни жалб этган,
Аммо яхши номдан у узоқ кетган.

Шоҳ вазири аввал эрди Нарсий пок,
Инсоф-ла идора этилди амлок.

Вазирликни ундан Ростравшан олди,
Ростлигу равшанлик юришмай қолди.

Шоҳ бўлганда базму шароб машғули,
Узайб кетганди нопокнинг қули.

Ноҳақлик кучайди, ҳақ топди завол,
Мулкни элак-элак қилиб йиғди мол.

Шоҳ ноиби зебу зар ишга солиб,
Фитнани қўллади авж олди фириб.

Дер: «Халқ кўп нарсани этади талаб,
Шўху юзсиз бўлди жуда беодоб.

Халқ кўрмасин деймиз очлигу йўқлик,
Аммо юмушлари тўқликка шўхлик.

Агар келтирмасак уларни хушга
Бошлашар мулкни ҳам торож қилишга.

Одамлари ёмон, бари паст жавҳар,
Юсуфлари бўри итдан ҳам бадтар.

Бўрини бўридек банд этмоқ керак,
Токай ўйнатишар бизни жонсарак.

Хокийлардан кутма бирор сўз яхши
Суратлари одам ўзлари вахший.

Вахшийлар вафони назарга илмас,
Қиличсиз ҳукмни вожиб деб билмас.

Моллари ховзда сув каби бироқ,
Сасийди ховзда сув турса узоқ.

Тупроқдан агарда лойқаланаар сув,
Тупроқ ютса яна тиниб чиқар у.

Шоҳ агар маст бўлса, душмани хушёр,
Миршаб гар уйқуда ўгриси бедор.

Шоҳ ёдидан чиқса сиёсат тамом,
Подшоҳлик унга бўлади харом.

Шоҳ агар сиёсат уруғин сочар,
Душману аҳраман баробар қочар.

Аҳраман деганим — сурбет раият,
Юзимизга аёқ қўярди албат.

Шундай қаттиқ бўлсин зик сиёсатинг,
Ундан ривож топсин нақ раёсатинг.

Фириб ема ошно бўлса кас-нокас,
Ўз одаминг билу, тигинг билгил бас.

Шоҳ менга ишониб, бодадан хуррам,
Сенинг кўнглингда тиг, меники қалам.

Сендан қаҳр келур менданчи тадбир,
Ол деганим зиндон қилавер ахир.

Бадавлатни давлат билан эт икром,
Дирамсизни қонин тукиб, этгил ром.

Яхши ёмон қонн сен учун ҳалол,
Ёмондан жон олгил, яхшилардан мол.

Халқни тобе айла мол, амал билан,
Шунда сени азиз айлар жонидан.

Раияти агар забун хор бўлур,
Шу давлат пайваста барқарор бўлур•.

Шоҳ вазири шундай қилиб сармастлик,
Халқни жабрлашда қилди ҳамдастлик.

У курсатган йулдан бориб подишо
Ўз раиятига қилди куп жафо.

Шоҳ ҳеч кимни одам санамай куйди,
Жафо хаддан ошди халқ жондан туйди.

Тушди ситамкорлик пойига ўбдон,
Одамлар зиндонда, хоналар вайрон.

Шаҳар ва қишлоқда нафрату алам,
Гаплари «тутилди», «қамалди» ҳар дам.

Охир мамлакатда куп утмай дарҳол,
Кишиларда на мулк ва на қолди мол.

Барчасин Ростравшан босиб кузига,
Росту равшан босиб олди узига.

Ўлкада ҳеч кимда қолмади гавҳар,
Канизу гулому молу мулку зар.

Босмачи дастидан уйи бўлса ким
Уйини бошқага ташлаб кетар жим.

Аранг жон сақлашиб шаҳарлик лашкар
Тоғма-тоғ юришар эди дарбадар.

Уйдаи ташқарида на мол на шудгор,
На уйнинг ичида бирор нарса бор.

Вилоят хоробу ҳаммаёк бум буш,
Шоҳ хаазинасида ундан баттар иш.

Фақат вазирда бор эди уй ва ганж,
Бошқанинг бойлиги фақат дарду ранж.

Шоҳни кутар эди жанг майдони, жанг,
На зар, на лашкар бор, ҳоли эди танг.

Баҳром хабарчилар чорлаб бирма-бир,
Дед: «Харобалик нимадан, гапир.

Оламсуз вазирдан қўрқиб ҳеч киши,
Кундуз сузламасди тун булган ишин.

Ҳар биттаси топиб бирорла ёлғон,
Подшодан қутилиб кетишди осон.

БАҲРОМНИНГ ЧУПОН ИШИДАН ИБРАТ ОЛГАНИ

Иш хароблигидан дилтанг шахриёр,
Бир узи от миниб қиларди шикор.

Куп овларни овлаб буларди шодмон,
Сунг от суриб кетар эди уй томон.

Букун жилов тутди ғамгин хаёлот,
Яна овлиқ томон қўйиб кетди от.

Қулонларни отар, ташлар арқонин,
Қулон қони зора ювса дил қонин.

Истаганча қилиб қулонларни ов,
Андухни занжирлаб, ғамга кўйди ғов.

Овлаб канча шеру палангу қулон,
Энди отин бурмоқ бўлди уй томон.

От чопиб ўқ отиб қизиб жуда ҳам,
Димоғ куйган, лабда қолмаганди нам,

Ҳар ёқни айланиб топмай қатра сув.
Ташналиги ортиб, ҳар ён чопди у.

Тутун кўрди қаро аждаҳо илон,
Сингари чирмашиб чиқар ой томон.

Оловдан чиқса ҳам тутун, деди — у,
Олов ёққанлардан топилади сув!»

Тутун томон юриб бир неча одим,
Ўтов кўрди баланд ёнида ходим.

Атрофда кўринар қўйлар галаси,
Офтобда яйрашиб ётар ҳаммаси.

Чўнг дарахт шохида бир ит осилган,
Оёқ-қўли боғлиқ тошдек қаттиқ тан.

Ўтов томон отин суриб борди шоҳ,
Бир қария кўрди меҳрибон, огоҳ.

Қария меҳмонни кўриб мисли ел,
Учиб келди, боғлаб хизматиға бел,

Аввал пешво чиқиб салом айлади,
Отдан олиб, иззат икром айлади.

Нимайики бўлса уйида ҳозир,
Барчасини қўйиб сийлади бир-бир.

Деди: «Узрим бор бу хакир дастурхон,
Сенингдек меҳмонга арзимас чандон.

Аммо бу ер, обод жойлардан узоқ,
Дастурхон шундан буш, эй азииз қуноқ».

Бир коса сув-шарбат ичиб подишо,
Чупон нонига қўл урмади асло.

Деди: «Саволим бор, бермасанг жавоб,
Нонга қўл чузмасман, эй олижаноб.

Нечун бу кучукни осдинг бу ерга,
Бури жазосини берибсан шерга?»

«Эй зебо юз меҳмон, — деди қария,
Воқеани сўзлай баҳяма-баҳя.

Бу ит қўйларимга эрди посибон,
Ўз ишимни унга топширдим осон.

Омонатга қилмас эрди хиёнат,
Шундан мамнун эдим, қилмай назорат,

Неча йил қўйларни асраб келди у,
Ўғридан, бўридан саклаб елди у.

Мен унга хонамдан бериб ошиён,
Ит демасдим уни, дер эдим чупон,

Тиши, чангалидан ёв дили пора,
Менинг темир қўлим эди як бора.

Мен агар саҳродан шаҳарга кетсам,
Қўйлар қолар эди ўшанга қарам.

Мен шаҳарда қолиб кетсам иш билан,
Қўйларимни қамаб, ёпарди қутан.

Неча йиллар шундай посбонлик қилди.
Ҳалол хизмат, балогардонлик қилди.

Бир куни қўйларни санаган онда,
Ҳисобда кам чиқди, етмади сонда.

Кам чиқди етти бош қўйим ва қўзим,
Ҳисобдан янглишган бўлсамми ўзим.

Бир ҳафта ўтказиб санадим яна,
Кам чиқди бир нима демадим яна.

Ўзни тийиб аста қарай бошладим,
Ишончим қўйлагин йиртиб ташладим.

Кечалар ухламай чиқдим жонсарақ,
Ўғри ё бўридан топмадим дарак.

Ит эса огоҳроқ эди юз чандон,
Мендан минг мартаба зийракроқ посбон.

Яна санаб кўрдим қўйни яхшироқ,
Ул яна кам чиқди, дедим «яхши боқ!»

Тун бўйи дилимга босиб келди гам,
Ҳар санаганимда қўй чиқарди кам.

Бешта, ўнтадан кам кўрсатар ҳисоб,
Мисли қор эрирди чиққанда офтоб.

Садақага лойиқ қолди охири,
Дилим закот ваҳми олди охири.

Энди мен сурув қўй эгаси эмас,
Энди мен бир оддий чупон эдим бас.

Бу алам дилимни уртаб бе аёв,
Умрим баҳорига тушурди қиров.

Дедим: «Бу йўқотиш қай бир ёв иши,
Унинг дастёри қани, қай киши?»

Бу кучукка қани ким бас келолди,
Қайси вахший бунга шерик бўлолди?»

Бир кун сув бўйида ухлаб ётардим,
Уйғондим. Кўз очмай уйлаб ётардим.

Оёқ-қўлим ҳолсиз чўзилиб ётдим,
Бошим чўпда ўзим таёқдек қотдим.

Узоқдан келарди бир мода бўри,
Итга яқинлашди, қуриди шури.

Кучукни чорлади аста акиллаб,
Ит югириб келди, думи ликиллаб.

Гиргиттони бўлди думини хидлаб,
Гоҳ бурун хидлашар, гоҳ ялаб юлқаб...

Ит бўшашиб ётар, бе ору бе ҳол,
Қимирлашга йўқдек посбонда мажол.

Бўри эса аввал унинг порасин бериб,
Сўнг қўтанга кирди охиста елиб.

Сурувда бор эди бир семиз кўчқор,
Фақат думбасида бир қўй юки бор.

Шуни чаваклади қуққисдан қонхур,
Пора олиб ётар жимгина нонхур,

Уни афв этдим неча неча бор,
Ул хато қилди мен шошмадим зинҳор.

Охир уни тутдим мен бури билан,
Бу чунг хиёнатда ўз жури билан.

Зиндон қилиб, бердим унга куп азоб,
Қилмишига ўзи берсин-да жавоб.

Кучугим бўрига раҳнамо бўлмиш,
Қуйларим бошига бир бало бўлмиш.

Оманатга қилиб хиёнат сотқин,
Сокчимиз охири бўлибди хоин.

То ўлгунча шундай осилиб ётсин,
Ақл фармони шу, ақлга таҳсин.

Ким жинойткорнинг бермас таъзирин.
Ҳеч бир кимса унга демас офарин».

Бу сўзларни тинглаб Баҳром шоҳ чандон,
Ибрат олган эди дилида пинҳон.

Бу гапларга рамзий берди-ю маъно,
От қўйиб шаҳарга кетди подишо.

Ўз-ўзича деди: «Бу кекса бургут,
Сўзлари беради подшога ўгут.

Одабийлигимни қилай намёён,
Раиятим сурув мен эсам чўпон.

Вазир омонатим топширган соқчим,
Сурув, қутанларга қуйган пойлоқчим.

Емрила бошласа асосидан иш,
Лозимдир соқчидан иш суриштириш.

Қани айтсин бунинг сабаби қани,
Хароблик бунёди кимнинг қилгани?»

Шаҳарга келганда йигилди ақраб,
Маҳбуслар дафтарин айлади талаб.

Дафтарга қанчалик ташласа нигоҳ,
Қуигли вайрон булар эрди, дил сиёҳ.

Курдиким саргашта бир олам одам,
Бегуноҳлар бунда бўлмиш муттаҳам.

Шарҳларда ёзилмиш беиббо бўҳтон
«Афв этмоқ вазирдан, қатл этар султон».

Шоҳ номини золим қилиб хўп булғаб,
Ўз номин яхшилаб, чандон улуғлаб.

Шоҳ тушунди унинг туриш турмушин,
Хонадон ўғрисин қилган ҳар ишин.

Сурувни бўрига топширган итдек,
Душманларга юртим топширмоқчи тек.

Зиндонга солмоқни кўрганди мақбул,
Ўн кун қамоқ ичра ётсин, деди ул.

Агар мансабида қолдирсам балким,
Журъат қилиб, нолиб келолмас ҳеч ким.

Еруг кундузни тун қилай аввало,
Нур намоён булар тун булса қаро.

БАҲРОМНИНГ СИТАМКОР ВАЗИРНИ ЖАВОБГАРЛИККА ТОРТГАНИ

Кеча кигизини йигиб кетган чоғ,
Еришганида субҳ нурдан боғу роғ,

Сом тигидек қуёш кўрсатиб зўрин
Ой юзини тирнаб сундирди нурын.

Баҳром қурди очик майдонга чодир,
Катта-кичик халқни чорлади бир-бир.

Барча келди халққа тўлди ҳар тараф,
Ҳар ким ўз жойини топиб чекди саф.

Ростравшан ҳам чиқди бузмайин пинак,
Юзсизларча турар эгилмай андак.

Шоҳ унга тикилди кўзларда ғазаб,
Бақирди жойида ўлдирмоқ матлаб.

«Эй мамлакатимни айлаган хароб,
Мулки равнақиға чанг солган қаллоб.

Хазинанг тўлдириб гавҳару зарга,
Хазинам сочиб, зор этдинг гавҳарга.

Сипоҳ бору йўғин талаб олибсан,
Уни ҳам йўқликқа, бандга солибсан.

Ранят уйини тортиб олибсан,
Ҳар ким қонин тўкмоқ хирсин этиб фан.

در کار که درم کنون و پیش
 بگویم تا خطا پرستیدم
 مکن بر زرق آن بیدار کردن
 مردی و آتش و سبک

اندام طاقت و دوراست
 و توانم نهی کوشید و پاش

اگر رفتی ز تنه ای نام کرم
 بر شاه راه کعبه ای وین

چو کعبه در جهان مقام
 ز رخسار زنده پایا
 نیست با ناله و سوزی صحرای
 تیرت مانده برده و کینه

نه روی که از و باز کرد
 برقی از بزم و پیشین خواند
 نه بی زبانه و پیشین خواند
 بر اوست از دست و زلف

نه دست که قتل انداز کرد
 که با ناله و سوزی صحرای
 نه دست که قتل انداز کرد
 که با ناله و سوزی صحرای

نه دست که قتل انداز کرد
 که با ناله و سوزی صحرای
 نه دست که قتل انداز کرد
 که با ناله و سوزی صحرای

نه دست که قتل انداز کرد
 که با ناله و سوزی صحرای
 نه دست که قتل انداز کرد
 که با ناله و سوزی صحرای

Раиятдан олмай қонуний хирож,
Гоҳ камарин талаб этибсан, гоҳ тож.

Сендан юртга не наф тегди Ростравшан?
Рослик гум, равшанлик кийибди кафан.

Зулмингдан вайрондир хазина, лашкар,
На хазина бутун қолмиш, на аскар».

Бу гаплардан бўлиб юз токи лаънат,
Тушаверди вазир бўйнига қат-қат.

Сунг олиб кетинг деб этилди фармон,
Жаннатдан дузаҳга етишди осон.

Ўз салласини ечиб этишди каманд
Қўлу оёғини маҳкам этиб банд.

Оёғида кунда, қўлида занжир,
Чўкди бойлоқ туя эрди, на вазир.

Золимнинг бошига тушганида зулм,
Жарчилар йўллади эшитсин ҳар ким.

«Вазир дастидан ким истар адолат,
Подшо қабулига келсин шул соат!»

Жарчи журин тинглаб аскар, аламон,
Барча йўлга тушди подишо томон.

Зиндонийларга ҳам шоҳ этди фармон,
Сўзласин ҳар кимнинг бағри дили қон.

Айтсин нима «гуноҳ» қўймиш ул палид,
Киссасидан топсин бандига калид.

Зиндон бандиларин айлади озод,
Уларнинг саноги мингдан ҳам зиёд.

Улардан еттисин таялаб олиб шоҳ,
Аҳволларини сўраб, деди: «Не гуноҳ,

Не айб қўйди сўзланг қўрқувдан озод,
Ўзингиз қай юртдан, аждоду авлод?»

БИРИНЧИ МАЗЛУМ ШИКОЯТИ

Баҳромга сўзлади аввалин мазлум:
«Душманинг душманга бўлсин бир ютум.

Ростравшан акамнинг бошига бало
Бўлиб, қийнаб қилди жонидан жудо.

Уй-жой от-уловин барини олди,
Ўзини қийноқ-ла зиндонга солди.

Эшитган ачинар эди ёш жонга,
Ғазаби қайнарди ул зўравонга.

Чидолмадим, менда қўзғалди нафрат
Мени ҳам қаматти, шудир жиноят.

Деди: «аканг эди ёвга хайрихоҳ
Сен ҳам шул экансан, унга бўл ҳамроҳ».

Қўл остидагилар келиб қаро тун,
Хонавайрон қилиб кетишди бутун.

Зўрлаб оёғимга урдилар кишан,
Қоронғи гур бўлди мен усган чаман.

Қийноққа чидолмай жон берди акам,
Оёқ қўлсиз ўлим олдида мен ҳам».

Шундай деб сўзларин тугатди мазлум,
Шоҳга бўлди вазир кирдори маълум.

Вазир зўрлик билан олган ҳар бир шай,
Қайтариб берилди битта қолдирмай.

Акаси хунин ҳам бериб баҳосин
Озод этди, қилиб юрак давосин.

ИККИНЧИ МАЗЛУМ ШИКОЯТИ.

Иккинчиси ушиб ер, дуо қилар,
Ва дерки эй шоҳ, раиятпарвар

Бир богим бор эди, ажойиб чорбоғ,
Борганда хотиржам мисоли чароғ.

Жаннатдан ўтарди сафо фарохи,
Мевадан эгилган дарахтлар шохи.

Кексалик чоғимни этмиш навбаҳор,
Отамдан қолганди менга шу ёдгор.

Бир куни доғ солиб ҳушнуд чоғимга,
Золим кириб келди ўшал боғимга.

Сийладим шаробу мевалар билан,
Хизматини бажо айладим дилдан.

Нимайики бўлса уйда ва боғда,
Шукрила олдига қўйдим ул чоғда.

Еди, ичди ўйнаб кулиб олди дам,
Хоҳлаганча ичди шароблардан ҳам.

Бир муддат боғ кезиб, беадабона,
Деди: «Боғ ишқида бўлдим девона.

Қанча олсанг менга сотгил боғингни,
Мен равшан этайин дил чироғингни».

Дедим: «Нечук сотай бу менинг жоним,
Отамдан ёдгорлик, шодлик маконим.

Ҳисоб этки бу боғ сеники мудом,
Мен боғбонинг бўлай, ё содик ғулом.

Қачон кўнглинг истар шунда келиб тур,
Мева еб, салқинда шароб ичиб юр».

Қачон кўнглинг истар бу ерга шитоб,
Айлаб сув бўйида ичавер шароб.

Деди: «Бу гапни қўй топма баҳона,
Богинг соту йўлга бўлгил равона!»

Жанжал авжга минди, кўп низо солди,
Боғим зурлик билан мендан тортволди.

Оқибат адоват чулғади бошин,
Тухматла оқизди кўзларим ёшин.

Менга тухмат ила тақаб жиноят,
Мени гадо қилди, уйимни ғорат.

Бу зулмлар шоҳга етмасин учун,
Яна у кўрсатиб золимлик кучин.

Мени зиндон қилди солди қийноққа,
Икки йилда аранг етдим шу чоққа».

Шоҳ унга боғ берди, айлади обод
Адолат уйини мисоли Бағдод.

УЧИНЧИ МАЗЛУМ ШИКОЯТИ

Учинчи мазлум дер: «Аё подишо,
Иўлларингни обод айласин худо,

Банда денгиз оша савдогар эдим,
Ризқи рузим шундан мен топар эдим

Ҳар замон денгиздан олиб бориб мол,
Фойда кўрар эдим етганча мажол.

Марварид сирига тушундим анча,
Яхши ёмонини билиб бир канча.

Марварид шодасин киритдим қулга,
Кечалар чирокдек нур сочар йўлга.

Ўз шаҳримга етиб келдим кўп қувноқ,
Дурларим нуридан кўзим шам чирок.

Дурлар маржонини сотмоқчи эдим,
Озуқ овқатимнинг гамини едим.

Мамлакат вазири топибди хабар,
Менда борлигидан марварид-гавҳар.

Марваридларимни сотиб олди у,
Уялтириб арзон олди мисли сув.

Қачон ҳақин бермоқ вақти етушди,
У турли баҳона қилишга тушди.

Мен ҳақимни талаб эдим дард билан,
У баҳона топар қалбимга тикан.

Бир неча бор менга оқу қорадан,
Ваъда бериб, ўтди кўп вақт орадан.

Охирида мени чорлаб пинҳони,
Дилимни қон этиб, қилди зиндони.

Гуноҳкор қилишга топди баҳона,
Марварид баҳосин қилди ордона.

Мени юлиб олиб банд марвариддан
Бўйнимга банд солди, оёққа кишан.

У мендан қўлига киритди гавҳар,
Мен ундан олганим мушт, тепки залвар.

У дурни тожига тақиб мисли кун,
Мен садафдек зиндон ичида забун.

Бандга тушганимга уч йилча бўлди,
Шоҳ юзин куриб дил умидга тўлди».

Шоҳ қайтариб олиб берди дурларин,
Яна қанча кетган бойлигу зарин.

ТЎРТИНЧИ МАЗЛУМ ШИКОЯТИ

Минг ёлвориш билан тўртинчи маҳбус,
Деди: «Сендан минг-минг рози эл-улус.

Мен бир созандаман ғариб, навқирон,
Барбат чалсам куйим нақ обиравон.

Севгулим бор эди жоним офати,
Бутун Чинда фитна, хитой луъбати.

Меҳридан оларди ой ҳам ўз нурин,
Хусни қаршисида кундуз қаро тун.

Чиройи мисоли яшнаган баҳор,
Хона-ю боғ ундан оларди охор.

Зулф учи этакда, лабассум лабда,
Қоматидан сарв дарс ўқир мактабда.

Мендан ўрганибу тараннуми соз,
Рақс этар дилфириб ҳамда руҳнавоз.

Иккимиз бир эдик, бир эди хона,
Сухбатимиз қизиқ, шаму парвона.

Дилим равшан ундан нақ тунги чироғ,
Ул ҳам мендан ҳақдон нақ кукламги бог.

Равшанлигу ростлик худди нуру шам,
Ростравшан келтирди бошимизга ғам.

Шамни олиб кетди ўз айвонига,
Ўт ташлаб парвона хонумонига.

Ошуфта ҳол бўлиб мен ундан жудо,
Васлини истадим олай деб жило.

Оёқ қўлим бандга солдирди вазир,
Девонани бандга солишар ахир.

Севгулим олиб, у ишрат ровоқда,
Мен эса зиндонда ҳазор қийноқда.

Турт йил буладики вазир ситамкор,
Мени зиндон қилиб хор айлади хор».

Келинчакка бериб сут пули зиёд,
Икковини банддан айлади озод.

БЕШИНЧИ МАЗЛУМ ШИКОЯТИ

Бешинчи шахс жаҳон шоҳига салом
Бериб деди: «Фалак тахтинг узра том.

Мен сарҳадда фалон жойнинг амири,
Шоҳ хизматкоримен, қулларин бири,

Яздон берган эди шоҳ давлатидан,
Молу мулк ҳашаами ҳам неъматидан.

Шоҳга умр тилаб қилиб ибодат,
Айлаган эдим мен шодликни одат.

Шаҳрим кучалари покиза, хуррам,
Менга юз угирди аҳли дониш ҳам.

Улкам гуллаб яшнаб борар кундан-кун,
Ҳар кишининг ризқи ва нони бутун.

Фақиру дарвешга улашдим дирҳам,
Бева бечора туқ, етим-есир ҳам.

Ким кумак сўраса, шунга зар бердим,
Йиқилганнинг қулини тутиб, бар бердим.

Кимнинг бошига гар тушса гам, кулфат,
Ердамга қулимни чўзардим албат.

Деҳқончиликдан не берса зироат,
Меҳмонларга қилдим сарфу харажат.

Даромад буромад — тошу тарози,
Шундай эди, халқ шод, худо ҳам рози.

Вазир бу ишлардан топибон хабар,
Ноҳақлик қозонин қайнатди овсар,

Аввал мансабимдан айлади бекор,
Сўнг молу мулкимга қўл урди ғаддор.

Деди: «Бу бойликни топибсан ҳаром,
Хазинангдан эмас совға-ю салом.

Е кўра ёқасан иликсир ила,
Е топдингми бирор тагсиз хазина.

Менинг улушимни яхши қилиб қўй,
Йўқса бошинг кетар, яхши билиб қўй!»

Шундайин ноўрин баҳона билан,
Бор-йўғимни тортиб олди у мендан.

Охирида қилиб дилим дардманд,
Мен бандани этди оёқ-қўлин банд.

Беш йил бўладиким ушбу зиндонда,
Фарзанду уйимдан жудо армонда».

Юртига қайтарди подшо фармони,
Шоду хуррам ўтди даври-даврони.

ОЛТИНЧИ МАЗЛУМ ШИКОЯТИ

Олтинчи маҳлумга гал келгани дам,
Мисоли мастликдан уйғонган одам,

Шоҳга нусрат тилаб айлади дуо,
Деди: «Эй халқ ризки дилда муддао,

Мен битта курдзода аскарӣй киши,
Шундай бўлган менинг аждодим иши.

Банда ҳам сипоҳлар ичра бир сипоҳ,
Отам ҳам бўлганди ғуломи подшоҳ.

Бурда нонимизни берди бе миннат,
Аждод-авлодимга шоҳ валинеъмат.

Банда тинчлик ила ошаб ул нонни,
Шоҳнинг эшигида эрди посбони.

Чақиртирди мени жафокаш вазир
Жафо бирла олди еримни ахир.

Бола чақам очу, нимжон бир аёл,
Сен берган ер, ўзга йўқ эди мол-қол.

Неча бор ялиниб ёлвориб кўрдим,
Худо ҳаққи менга ёрдам қил дердим.

Адолат кўрсатиб, қолдир бир қисмин,
Аялманд кишиман жабр қилмагин.

Е нафақа бериб айла мурувват,
Туну кун этгандим девонга хизмат».

Бақирди: «Нафасинг учиргил, дея
Найзанг ила ризқинг ҳосил қил дея.

Шоҳ қилмайди кимса ила адоват,
Урушсиз осуда яшайди давлат.

Эшигига яқин келмайди ғаним,
Бу лашкарга ҳожат йўқдир деганим.

Озуқа бўлмаса барингни очма,
Оту қуролинг сот, меҳнатдан қочма».

Дедим: «Девдек таъбинг, гавгодан уял,
Ожизлигимни кўр, худодан уял.

Менинг қашшоқлигим солма юзимга,
Ўзим қийноқдамен тушма изимга.

Тун бўйи ётасен сен ноз уйқуда,
Мен қўлимда қилич қийноқ, қайғуда.

Сен мамлакат учун тебратсанг қалам,
Мен қилич кутариб қўямен қадам.

Қаламингга аскар қонидир сиёҳ
Қиличим нишони муҳолифи шоҳ.

Шоҳ инъоми ерни бермасанг осон,
Узангисин тутуб истарман омон».

Бу сўзимдан кейин қизишиб кетди,
Мен бесаводга ул даводин отди.

Деди: «Эй билимсиз бедаво аблаҳ
Қўрқитмоқчи бўлиб, қиласан мазаҳ.

Гоҳ ҳушомадгӯйлик, ялтоқлик этдинг,
Гоҳ шоҳ номи билан мени қўрқитдинг.

Шоҳни тахтда тутган мен, эй, фуқаро,
Менинг хатим билан маълум оқ-қора.

Менинг оёқ остим подшолар боши,
Мен учун ишлайди юрт қари-ёши».

Шундай деб бошимга тушурди давот,
Қўлдан кетди қурол, аслаҳа-ю от.

Сўнг мени топширди қонхўр жаллодга,
Зиндонга ташлади қарамай додга.

Олти йил бўлдими ё ундан зиёд,
Жонимда ваҳима, дилимда фарёд».

Шоҳ унга кийдирди бош оёқ сарпо,
Кўп йиллар яшасин қарамли подшо.

Лутфидан лабларин хўп хандон этди,
Унга иқта ерин дучандон этди.

ЕТТИНЧИ МАЗЛУМ ШИКОЯТИ

Еттинчи мазлумга шоҳ сўз бахш этди,
Подшо мақтовига суҳан нақш этди.

Деди: «Мен дунёдан дил узган киши
Бир зоҳидки, худопарастлик иши.

Ҳеч нарсага муҳтож эмас мисли шам,
Ўзим куйиб, қилдим хотиримни жам.

Озуқа уйқудан бебахра киши,
Тунлари уйқусиз ибодат иши.

Кундуз оч наҳормен сув ва ноним йўқ,
Кечалар уйқусиз хону моним йўқ.

Ибодатхонада қарор топиб тан,
Туну кун машғулмен ибодатга ман.

Кимни кўрсам, тилаб рози-ю ризо,
Ким ёдимга тушса, қиламен дуо.

Бир одам юбориб чақирди вазир,
Узоқдан кўрсатиб айлабон таҳқир.

Деди: «Менинг сендан гумоним бордир,
Хибсга олишга имоним бордир.

Дедимки: «Эй сайид гумонинг нима,
Йўлингдан юрай айт имонинг нима?»

Деди: «Дуойи бад қилурсан мени,
Ўлимим истарсен, биламен сени.

Менга адоватдан қилиб бад дуо,
Истарсенки мени қарғасин худо.

Аммо туташгунча кина оташинг,
Оқишиб қўяйин кўзингдан ёшинг.

Қарғишдан тилингни боғлаб қўяйин,
Оёғу қўлингни боғлаб қўяйин».

Мени бандга солди, боғлатди нопок,
Ғам аламда қолди бу жони дардноқ.

Етти йил зиндонда қолиб кетди тан,
Икки оёғимга урдирди кишан»...

Баҳром шоҳ зоҳидни олди қучоққа,
Е шер мужоҳидни олди қучоққа.

«Вазирда не бўлса ғазнада башанг,
Боридан ол, деди, қанча истасанг».

БАҲРОМНИНГ ЗОЛИМ ВАЗИРНИ ҚАТЛ ЭТДИРГАНИ

Тонггача ухлолмай ётди дил хижил,
Мижжа қоқолмади сиқилди кўнгил.

Бу сафол кўзага экиб гул-райҳон,
Қуёш чиққанида ёришди жаҳон.

Емғир томган гулдек шоҳи оламтоб,
Ташналарни қилди адлидан сероб.

«Баргоҳ қуринг!» фармон этди шаҳриёр,
Майдонга қурилсин деди яна дор.

Майдонга халқ тўлар шоҳ ҳам ултирар,
Атрофда тиг тутиб соқчилар турар.

Кишвар аъёнлари йиғилди бари,
Адолат теваси чиқди юқори.

Йиғилди майдонга минг-минглаб одам,
Ошиб кетган эди улар тоғдан ҳам.

Халққа жафо қилган анови вазир,
Олиб келинганди оёқда занжир.

Шоҳ армондан чиқди қилиб уни дор
Ўғрилардек ўлсин бўлиб шармисор.

Деди: «Қайси золим кутаради бош,
Охири бошидан ажралур бевош.

Хиёнатдан киши бўлади бадном.
Емон фалокатдан топар саранжом.

Кишилар бошига золим солар шўр
Охир адолатдан ютар уни гўр.

Ким бировга ҳозир қилади кишан
Ўз оёғига тушар дафъатан».

Сўнгида бу улуғ мажлисда чўпон,
Бури, ит қиссасин айлади баён.

Чўпонни ҳам чорлаб берди амирлик,
Яхшилиги учун қилди яхшилик.

Мамлакат бошидан зулмни олди,
Кишидан кишига зўрлик йўқолди.

Кўп ўтмай мевасин берди бу тадбир,
Чўяни зар бўлди, палоси ҳарир.

Лашкар кўп, хазина қайнади, тошди,
Бу дарёдан ўтди, бу тоғдан ошди.

ЧИН ХОҚОНИНИНГ БАҲРОМДАН КЕЧИРИМ СЎРАГАНИ

Хитой ҳақонига етгач бу хабар,
Юришдан қайтди у қилмай дардисар.

Элчи юбордию сўради узр,
Деб: «Ризойингсиз дам урмай бир умр.

Шоҳ дор қилган вазир бир офат эди,
Фитнага таянчу, элга ёт эди.

Чорлаган эди-да бизни хат ёзиб,
Анчадан бери ул йўлидан озиб.

Мен соддадилни ҳам йўлимдан уриб,
Ул айёр бермокчи бўлибди фириб.

Деди: «Бу мамлакат кондир тулик зар,
Хатни олиб, йўлга туш, йўл бехатар.

Мен белим боғладим ёрдамга тайёр,
Сендан тиг кутариш, мендан доривор».

Улуғ шоҳдан хабар келди дафъатан.
Билдимки иш бутун бошқача экан.

Қулогимда халқа ҳар ишинг қилай,
Чинда хоқон, унда ҳабашинг бўлай».

Бузғунчи вазирнинг ёзган хатларин,
Баҳром шоҳ устидан шикоятларин.

Барин йиғиштириб юборган эди,
«Буларни ҳам шоҳга элтиб бер!» деди.

Подшо ўқиб вазир хатларин бир-бир,
Жаҳлдан титради лаблари дир-дир.

Котиб қаламидек тезлашиб кетди,
Уни осганига минг-минг шукр этди.

« М А Х З А Н У Л А С Р О Р » Д А Н

БУЛБУЛ БИЛАН ҚАРЧИҒАЙ

Гулшан аро гуллар очилган замон,
Қарчигайга деди булбул хушзабон:
Барча қушлар аро индамасисан,
Бизга айт, дунёнинг сен нимаси сан?
Барчадан маҳкамроқ ёпиқдир лабинг,
Бирор сўз демакка йўқдир талабинг.
Жойинг шоҳ билаги ё эгар қоши,
Емишинг ёввойи кабутар тўши.
Мен эсам, ҳар лаҳза ғойиб тагидан,
Юз гавҳар чиқориб, сўз чўнтагидан,
Насибам қумурсқа, қурт териб емак.
Тиканлар ичрадир жойим бетўшак».
Қарчигай дер: «Бўлсин бор-йўгинг қулоқ,
Жимлигимдан сен ҳам жим бўл эртароқ.
Мен бир оз ўргандим дуёнинг сирий,
Гапирмаймен ишим мингидан бирин.
Сен эсанг, дунёга ошуфта мажнун,
Бир иш қилмайсану тилда ҳазор ун.
Менинг жимлигимда маъно кўп, жигар,
Шоҳ билаги жойим, емишим каптар.
Сенинг бору йўгинг вақиллаш тамом,
Емиш қурт-қумурсқа эрур, вассалом».
Фаридун номга мос хутба ўқимоқ,
Чин довулга нечук солишар қулоқ?

Тонг отганда хўроз чақирар, қара,
Кулгу эса, бунда фақат масхара,
Назм овозасин кўтарма, зинхор,
Бунда Низомийдек қўрмайин девор.

СУЛТОН САНЖАР ВА КАМПИР ҲИКОЯТИ

Бир кампир бошига тушганди ситам,
Санжар шоҳ этагин ушлади маҳкам.

«Эй султон, инсофинг кўрмадим ҳечам,
Бутун умр сендан кўрганим алам.

Кеча кўчамизга келиб маст миршаб,
Башарамга тепди бекор, бесабаб.

Уйимдан чиқорди сочимдан судраб
Гуноҳим нимадир, нечун бу газал?!

Ситам тамғасини босиб тилимга,
Алам шуъласини солиб дилимга.

Деди: «Фалон куни хуфтонда, кампир,
Кўчангда ким одам ўлдирди? Гапир!»

Уйларим тинтиди, истаб хунхорлик,
Эй шоҳ, бундан ортиқ бўлурми ҳорлик?

Миршаб ғирт маст келиб қилса бедодлик,
Бундай юртда қачон бўлур ободлик?

Ичкиликбозларга қолса вилоят,
Кампирлар бошига тушар жинойт.

Ким бу бедодликка ташламас назар,
Менинг пардам, сенинг адлинг кутарар.

Эзилиб кетди-ку мажруҳ бу кўксим,
Фақат кўксим эмас, дилим минг тилим.

Додимга етмасанг, билиб қўй шуни,
Ҳисобин берурсан қиёмат куни.

Сендан келур доим зулму бедодлик.
Курмадим ситамдан бир дам озодлик.

Шоҳлардан етишар ёрдаму ёрлик,
Сендан кўрганимиз ситаму хорлик.

Етим молин тартиб олмоқ-ку осон,
Аммо бундай қилмас покиза инсон.

Қари-қартанг моли томон олма йўл,
Оқ сочидан уял, унга чўзма қўл.

Бандасану шоҳлик даъво этасан,
Нечук шоҳсан, ёвуз иш урнатасан?!

Шоҳ бўлсанг тартибга тушсин вилоят,
Раият ҳуқуқин қилгил риоят.

Шунда фармонингга бош эгар халқинг,
Ҳар дилда муҳаббат қўзғатар ҳулқинг.

Оламни-ку зеру забар айладинг,
Яхши боқчи нима ҳунар айладиғ?

Равноқ топган эди турклар давлати,
Адолатдан гуллаб чўнг мамлакати.

Сен эсанг золимлар, девлар сарвари,
Сен турк ҳам эмассан, ҳинд ғораттари.

Шаҳру масканимиз вайрона сендан,
Дехқонлар хирмани бе дона сендан.

Қилмишинг уйлаб кўр, недур оқибат,
Ўлим соати ҳам етишар албат.

Адолатинг қандил бўлса қаро тун,
Эрта сени қўллар не қилсанг бу кун.

Яхши сўз-ла айла кексаларни шод,
Кампир сўзларин ол бир умрга ёд.

Зулм қўлин тортгил фақир бошидан,
Ўқ емагил нола ва кўз ёшидан.

Ҳар тарафга зулм тигин санчмагил,
Не кун кечиради фақир, сен гофил.

Жаҳонни очмоққа келдинг, сен калид,
Бўлма бе адалат, зулмкор, палид.

Заифлар одати сенга ноз этиш,
Сен эса, уларни айла навозиш.

Улар тилагида бўлсин қулоғинг,
Бечорага омон берсин қучоғинг».

Қани ул Хуросон ҳокими Санжар?
Бу сўзни жўн билган одамга зарар.

Эндичи адолат топилмас бир иш,
Симурғ қанотида ватан айламиш.

Дунёда инсофли ҳакам қолмади,
Муаллоқ тупроқда нам ҳам қолмади.

Эй Низомий, қалқиб энди фарёд сол,
Куздан юрак қонин тукибон дод сол.

ҒИШТ ҚУЮВЧИ ЧОЛ ҲИКОЯТИ

Бир чол булар эди Шом вилоятда,
Паридек покиза нафс ниҳоятда.

Либосин матоси ўт билан улан,
Ризқин топар эди ғишт қуйиш билан.

Ташлар эди кескир кетмонин чаққон,
Ғиштлиари буларди қабрга қалқон.

Шул ғиштлардан бўлса кимнинг ниқоби,
Ундан узоқ эди қабр азоби.

Бир кун ўз ишига машғул эди чол,
Бир ёш йигит келиб бошлади савол:

«Бу не зарур сенга, бу қандай хорлик,
Лой иши кўп оғир, бу не абгорлик?»

Урмагил тупроққа кетманинг ҳар дам,
Битта нон топилиб қолар сенга ҳам.

Ғишт қолипнинг олиб, оловга ташла,
Бошқа қолипдан ғишт кучира бошла.

Токай заҳмат чекиб ясайсан кесак,
Токай лой ва сувда қаддинг камалак!

Кексалар сафига киргил, эй кекса,
Бу ишни ёшларга бергил, эй кекса!»

Кекса унга деди: «Куп ёшлик қилма,
Йўлингдан қолмагил, бебошлик қилма.

Ғишт қуймоқлик асли кексалар иши,
Оғир юк кўтармак қўллар юмуши.

Бу ишга қўл чўзай, майли уззу кун,
Сендекларга қўлини чўзмаслик учун.

Ўзга ҳимматига чўзмайин қўлим,
Қўл кучидан ризқим топмоқлик йўлим.

Ўз ризқим меҳнати келмас ҳеч малол,
Фақат меҳнат ила топган нон ҳалол».

Кекса сўзларини тинглаб ул бевош,
Ёш кўзларида ҳам йилтиради ёш.

Чунки дунё кўрган эди доно чол,
Бу ишларни таҳлил қилди бемалол.

РАСМЛАР ИЗОҲИ

Миниатюралар М. М. Ашрафийнинг «Персидско-таджикская поэзия в миниатюрах XIV—XVII вв. (Душанбе 1974)» китобидан олинди.

Мактабда.

Мажнун Лайло чодири ёнида.

Лайло қабиласи билан Навфал жанги.

Искандар ва Нушоба.

Чавгон уйини.

Хусравнинг Ширин қалъаси эшигига келгани.

Муқовада: Шириннинг тоғда Фарҳод ила учрашгани.

Фронтиспид: Низомий Ганжавий портрети. Алишер Навоий номли адабиёт музейидан олинди.

Рассом — А. Сесекин.

ИЗОҲЛАР

Ахраман — дев, энг даҳшатли дев.

Бар — мева, ҳосил, баҳра

Баҳром — Эроннинг сосонийлар сулоласига тегишли қадим шоҳларидан бири. У Яздигарднинг бешинчи ўғли бўлган. Отаси уни Манзар бинни Нуъмон тарбиясига берган. Баҳром илму ҳунар ўрганиб ўсган. Успиринлик чоғида отасининг ўлимидан Эрон тахтига Шаҳзода Хусрав чиққанидан хабар топган ва 30 минг қўшин билан Эронга юриш қилган сарой аъёнлари шоҳлик тожини икки шер орасига қўйиб: «Қайси Шаҳзода тожни олса ўша шоҳлик тахтини ҳам эгаллайди» деганлар. Баҳром ҳар икки шерни ўлдириб, шоҳлик тожига ва демак Эрон тахтига эга бўлган.

Фирдавсий «Шоҳнома» сидан бошлаб Баҳром образи ботир овчи, эҳтиросли ошиқ (маъшуқаси Дилором), адолатпарвар ва раиятпарвар шоҳ сифатида талқин этилади. У айниқса Қулон (форсча гўр) овига қизиққани учун унга Баҳром Гўр лақабини берганлар.

Умар Хайём рубойларидан бирида Гўр сўзининг икки маъносидан фойдаланиб, чуқур фалсафий маънога эга бўлган чиройли сўз ўйини қилинади.

Баҳроми, ки гўр мигирифт ҳама умр,

Диди, ки чигуна гўр Баҳром гирифт.

Маъноси: Бутун умрида гўр (қулон) овлаган Баҳромнинг ўзини ҳам гўр (лаҳад) овлаганини кўрдингми?».

Берун — ташқари, берун қилмоқ ташқарига чиқармоқ, бу ерда: ҳисобга қўшмаслик.

Бурро — ўткир, кескир.

Гузар — ўтиш, ўтиш жойи, гузар этмок — ўтмак.

Гулфом — гулранг.

Давот — сиёҳдон.

дигар — ўзга, бошқа, роҳи дигар — ўзга йўл.

Жунбиш — ҳаракат, кўзғалиш, қимирлаш.

Занаҳ — бағбақа, занаҳ чоҳи — бағбақа чуқурчаси
 бунда Юсуфнинг (қара) зиндонда ётганига ишора.
 Зуннор — Мусулмон мамлакатларида яшовчи христиан-
 лар белига мажбуран боғлатилган чилвир арқон,
 поэзияда христианлик белгиси.
 Исо нафаси — қаранг: Масиҳо.
 Ишвагар — ноз — карашма қилувчи.
 Камар — бел, белбоғ.
 Канор — қирғоқ, бағр, қучоқ. Бу ерда шу икки маънога
 ишора ила сўз ўйини бор.
 Канъон — қадимий Фаластин шаҳарларидан бири.
 Юсуф шу ердан чиққан.
 Кофур — оқ рангли хушбўй модда, камфора, адабиётда
 соф оқ рангга ишора, бунда оқ сочларга ишора.
 Магас — пашша, чибин.
 Масиҳо — Исо пайғамбарнинг лақаби. Афсонага кўра
 Исо нафаси гуё уликка жон киритар эмиш.
 Маҳзун — қайғули, ғамли.
 Мужда — яхши хабар, севинчли хабар.
 Мужоҳид — ҳаракат этиб, тиришиб курашувчи, нафсини
 тийиб, поклик учун курашувчи.
 Мусаллам — маъкулланган, таслим бўлган.
 Муқаллид — тақлидчи бошқаларга (бу ерда ошиқларга)
 тақлид қилувчи.
 Муҳтасиб — Ислом дини (Шариат) қоидаларининг ба-
 жарилишини назорат қилиб турувчи.
 Ноком — мақсадига етолмаган.
 Нофа — ноф — киндик, мушкдон, мушк. Бу хушбўй
 модда Чин ва Хўтан оҳулари киндигида етишар эмиш.
 Парвин — Ҳулкар юлдузи
 Пираҳан — кўйлак
 Порсо — покиза, ёмон ишлардан ўзини тийувчи
 Салиб — Христиан динидагилар бўйнига осиб юрадиган
 шакл (крест), адабиётда христианлик белгиси.
 Самар — мева, ҳосил
 Сорбон — туякаш, туя етакловчи
 Соро — сараланган, тоза, соф
 Сўзчан — сўзамол
 Тавқ — Бўйинбоғ, маржон, айбдорлар бўйнига солина-
 диган халқа.
 Тажарруд — ҳамма нарсадан четланиш.
 Кунж — холис бурчак.
 Тар — янги.
 Тараб — шодлик, хурсандчилик

Узлат — кишилардан четлашмоқ.

Фитрак — Қанжарга — юк боғлаш учун бир учи эгарга
боғланган тасма

Харобот — майхона

Шажар — дарахт

Шаҳна — қўриқчи, соқчи, посбон.

Юсуф — Афсонага кўра Яъқуб пайғамбарнинг ўғли:

У ғўзалликда бемисол бўлган. Шарқда кенг тарқалган «Юсуф ва Зулайҳо» дostonлари қаҳрамони. Унинг ғўзаллиги ва истиқболини ғаш кўрган акалари овга олиб борадилар ва уни бир қудуққа ташлаб келадилар. Унинг кўйлагини қонга бўяб, оталарига олиб келади-лар-да, «Юсуфни бўри еб кетди» дейдилар. Яъқуб ишонмайди, Юсуфни кута-кута кўзи кўр бўлиб қолади. Юсуфни эса, савдогарлар қудуқдан тортиб оладилар ва Миср бозорида қул қилиб сотадилар. У Миср Шоҳига ғўлом бўлади. Шоҳ хотини Зулайҳо унинг ҳуснига ошиқи шайдо бўлиб қолади. Уни уйга чорлаб ишқу муҳаббат изҳор этади. Юсуф бундай хиёнатга кўнмайди. Шунда Зулайҳо дод солади ва Юсуфни айблайди. Уни Зулайҳо номусига тажовуз этишда айблаб зиндонга соладилар. Кейинчалик Юсуф кўйлагини текшириб кўрганларида у орқасидан чанг солиб йиртилган эди. Шу далил билан Юсуфнинг беғуноҳлиги аниқланади. У озод этилади. Акалари келиб уни топадилар. Бир кўйлагини олиб кетиб оталарига хабар етказадилар.

Яъқуб севикли ўғли кўйлагини кўзига суртади. Кўзи очилади.

Адабиётда Юсуфнинг мана шу уч кўйлаги кўп тилга олинади. Низомий асарларида ва айниқса ғазалларида ҳам мана шу кўйлақларга, унинг зиндонда ё қудуқда ётганлигига, унинг ҳуснига ва шу ҳусни туфайли тортган азобларига ишоралар кўп.

МУНДАРИЖА

Улуғ гуманист. Ш. Шомухамедов	3
Қасидалардан	5
Ғазаллар	10
Қитъалар	23
Рубоийлар	26
Ҳикматлар	34
«Ҳафт пайкар»дан	41
«Маҳзанул-асрор»дан	114
Изоҳлар Ш. Шомухамедов'	120

На узбекском языке
НИЗАМИ
избранное
Издательство ЦК Компартии Узбекистана
Ташкент — 1983 г.

Нашриёт редактори Т. Абдуллаев
Техн. редактор Г. Ломиворотова
Корректор А. Экиров

Теришга берилди 09.12.81. Босишга рухсат этилди 10.01.83.
Формати 70×90 $\frac{1}{32}$. Қогоз № 1. Гарнитура школьная. Офсет
босма. Шартли босма листи 4,68+7 акл. Нашриёт ҳисоб
листи 4,3. Тиражи 100000.

Заказ № 2352. Баҳоси: силлик ялтироқ қоғозда босилгани
75 тийин. 1-қоғозда босилгани 65 тийин.

Ўзбекистон КП Марказий Комитети нашриётининг
Меҳнат Қизил Байроқ орденли босмаҳонаси
Тошкент, «Правда Востока» кучаси, 26-уй.

65T